

UNIVERSUL LITERAR

PROPRIETAR:

SOC. AN. „UNIVERSUL” BUCUREȘTI, BREZOIANU 25
DIRECTOR ȘI AD-TOR DELEGAT, STELIAN POPESCU

Inscrisă sub Nr. 163 Trib. Ilfov.

ABONAMENTE:

Lei 220 pe 1 an
„ 120 pe 6 luni

APARE SĂPTĂMÂNAL

PREȚUL 5 LEI SÂMBATA 27 AUGUST 1938

ANUL XLVII • Nr. 28

TELEFON: 3.30.10

Redactor responsabil: MIHAI NICULESCU

PROBLEMA GRIGORESCU

de VICTOR POPESCU

Când, după discuțiile provocate în urma expoziției Grigorescu, am întreprins în lumea cunoscătorilor și artiștilor, o anchetă asupra problemei valorii naționale a „meșterului Nicu” ne așteptam la un rezultat mai puțin favorabil marelui nostru pictor. Fiindcă aveam impresia că sunt mulți aceia cari neagă determinarea națională a lui Grigorescu și chiar astăzi cred că mai sunt asemenea spirite. Dar ceea ce este important de observat și ceea ce aduce un însemnat aport pentru deslegarea problemei este că majoritatea acelor ce critică arta grigoresciană fac parte dintre criticii verbali, adică dintre acele personaje ce-și expun părerile într'un colț de stradă, cu intenția, în primul rând, de a fi promotorii unor idei, altele decât cele curente, fără a avea puterea însă de a infăptui acest lucru prin pătrunderea aprofundată a problemelor, astfel că afirmațiile lor nu pot rămâne în picioare decât în lipsa argumentelor contrarii. Păreriile acestora nu le voiu lua în considerație pentru statornicirea punctului nostru de vedere.

Nu este mai puțin adevărat însă, că o argumentare solidă și serioasă a fost susținută de d-na Olga Greceanu, a cărei linie de gândire limpede, a adus în discuție singura obiecție puternică la adresa pictorului „național” Grigorescu. Având în vedere și valoarea autoarei articolului publicat de noi, odată cu începutul anchetei noastre, îl vom examina, spre a arăta întrucât ne par întemeiate sau nu, ideile expuse.

A argumenta în favoarea lui Grigorescu, ca pictor național, e inutil, fiindcă articolele publicate de noi sunt și edificatoare și suficiente.

D-na Greceanu, printr'o interesantă expunere, încearcă să explice că Grigorescu nu este un pictor național, fiindcă el nu corespunde tendinței ortodoxe a spiritului românesc. Și prin urmare, pentru ca el să fi devenit maestrul cel mare al artei noastre, ar fi trebuit să se scoare la izvoarele artei bizantine, singurele unde putea să întâlnească specificul nostru național.

Dacă am primi acest criteriu, de sigur că Grigorescu n'ar fi în tradiția specifică a artei românești. Așa că problema care se pune este: dacă principalul caracter al artei noastre plastice, constă în ființa ei bizantină și ortodoxă.

Existența ortodoxismului nostru este evident, de netăgăduit. Totuși, cred că ortodoxismul nu este specific artei poporului nostru.

Poporul acesta și-a urmat cursul evoluției sub îndoluri diferite, apăsate de influențe multe și variate, începând din cele mai vechi timpuri ale istoriei. Substratul comun, fundamental, pe care și l-a păstrat însă dealungul veacurilor este de origine latină. Celelalte caractere ale structurii lui spirituale sunt foarte numeroase și se schimbă după regiuni, urmând centrelor mai active de influență.

(Urmare în pag. 4-a)

Dunărea noastră

Canalul Filipoiu

Firea, eterna prietenă a omului

— Insemnări folclorice —

de OVIDIU PAPADIMA

Conștiința solidarității sufletești universale, adâncită până la porunciile divine ale creației divine, fiind lămurită în gândirea țărânului nostru, — ne va fi foarte ușor să înțelegem reacțiunile acestui sentiment al său de dragoste și de intimitate față de natură, atât de subliniat până acum în viața și literatura populară.

Firea se înțelege cu omul fiindcă legătura se face dola suflet la suflet, — dela al ei la al omului. De aceea ritmul ei se poate amesteca atât de firesc cu cel al sufletului uman:

*Mândro, de dragostea noastră
A'nflorit un pom pe coastă.
A crescut și-a înflorit
De când, mândro, ne-am iubit.
De când noi ne-am lăsat
Pomul'n coastă s'a uscat...*

Și cum n'ar simți omul această intimitate cu firea dacă, în credințele lui, sfîrșii o înțeleg și o îngăduie:

„Sf. Gheorghe mergea de ziua lui prin niște tufe de răchită și s'a împiedecă s'a picat. — Te'ai îmbătat Gheorghe! îi zice răchita. — Dacă zici tu că m'am îmbătat, zice Sf. Gheorghe, atâta cînte să ai tu cât de ziua mea, mai mult să n'ai! Și așa e. Pe răchită cine o caută tot anul? Atâta numai cât la Sf. Gheorghe se înfige în brazde, atâta cînte are”.

Sfîrșii nu pot să nu considere astfel natura, deoarece știu că ea se poate ridica, — foarte rar, e adevărat, acest rol

de interpret al firii pe lângă Dumnezeu fiind atribuit, cu totuși omului, — până la sfîrșenie:

„Smeul, balaurul (care aduce ploaie) se face din șarpe, dacă n'a mușcat pe nimene 12 ani și n'a văzut pe nimene; atunci capătă picioare și aripi și-i smeu. Când iese din pădure, copacii se pleacă într'o parte și el se ridică în sus”.

Iată deci puțină surprinzătoare dată uneia din cele mai păcătoase fapteuri a cosmosului, — șarpele, — să ajungă printr'o adevărată viață de sihastru, la sfîrșenie și deci la înălțimea de auxiliara a Dumnezeirii.

Dar aceste clipe când firea se poate înălța astfel deasupra staturii obicinuite a omului rămân și în concepția folclorică accidente.

Obicinuit, omul satului vede în fire un prieten supus încă dela creație:

„Adunându-se atunci toate vietățile, Dumnezeu, pe lângă munca de toate zilele, i-a mai dat fiecăreia pe deasupra și aceea ca să-l slujească pe om cum va putea și cu cât va putea”.

Și asta se întâmplă de atunci cu certitudine:

„Șopârla, când doarme omul și un șarpe vrea să-l muște, i se bagă'n sân și-l gădă, doar l-o scula; unui om i s'a băgat în gură și l-a pișcat; atunci omul a sărit în sus, — și șarpele lângă dânsul”.

Firea fi dă omului semne în fiecare clipă. E destul numai ca el să știe să le descifreze glasul mut, ca să se izbăvească. Intreaga meteorologie populară, —

care e atât de bogată și precisă, — se întrecează pe aceste semne.

Când iese cărbușii primăvara, arată cum va fi vara, caldă sau friguroasă, din felul cum sânt îmbrăcați; cât de adânc vor face viespile cuib în pământ, așa va fi iarna de ghea; de te va mușca furnișorul când dormi la coasă, e semn să te scoți că are să-ți ploaie fânul; când furnicile ies prin casă are să vremuiască, iar când își fac mușuroaiele înalte va fi un an ploios; fluturile roșu de apare, e semn că n'are să mai ningă.

Când coțofana stă pe garduri sau pe pomi, e știre că vor veni rubedenii.

Dându-i astfel dela sine vești atât de bogate, — e foarte firesc ca omul satului să se gândească să trimeată și el vești și rugăminți prin vietățile mărunte ale firii. Nevestele ai căror bărbați sânt plecați de mult de acasă, prind câte un bourel și-i spun:

*Bourelul meu
Roagă-te lui Dumnezeu
Să vie bărbatul meu.*

La înmormântare, fiecare ins trebuie să arunce un pumn de țărână în groapă fiindcă, între altele, există și credința că bulgării vestesc mortului cine a fost la îngropăciunea lui.

Versurile populare atâtea, în care sentimentele pornesc în depărtări doar pe firele de bunăvoință ale naturii, au fost de mult motive de entuziasm este-

(Urmare în pag. 2-a)

Antologia Dunării

Dunărea noastră e în sfârșit numai a noastră, acum abia, de câteva zile! Era o ușoară inexactitate în afirmația manualelor de geografie, care după ce descriau cursul fluviului începând dela Baziaș, de-alungul țărmurilor sârbesce și bulgăresc pe o parte și românesc pe cealaltă, arătau că mai din sus de Turcșmil, adică peste 350 km., Dunărea „curge în întregime pe pământ românesc”.

Se uită însă, controlul exercitat de C. E. D. asupra Dunării.

De curând, și această ultimă reminiscență supărătoare a fost înlăturată.

E timpul acum, — ca niciodată mai potrivit — la împlinirea acestui soroc istoric și pentru cinstirea lui cum se cuvine, să ne gândim la o Antologie a Dunării în care s'ar afla cuprinse laolaltă cele mai frumoase pagini de proză și poezie românească inspirate de prezența și duhul mărețului fluviu. Și-ar găsi astfel locul în această prețioasă antologie — pe care atâția cititori ar deschide-o înfrigurați de bucuria regăsirii unor neuitate emoții — fragmente alese din România pitorească a lui Vlahuță, ori din acea capodoperă a nuvelisticii noastre: Dela noi la Cladova de Gala Galaction și din fermecătoarea Fugă a lui Șelki, cartea care îndreptăcea cu vreo douăzeci de ani în urmă, ni se pare, celor mai temeinice speranțe puse în talentul d-lui Em. Bucuța. Iar dela neîntrecutul Cântăreț anonim, autor al doinelor și baladelor populare, până la d-nii Nichifor Crănic — căpi știu poemul tulburător ca un descântec, cu versul nostalgic: Dunăre, Dunăre, drum fără glod — și Ion Barbu, a cărui „albă, dreptă Israelik” se oglindea în apele aceluiaș „fluviu leșios”, „azmuțit câmpic”, — lirica românească ar oferi întocmitorului antologiei dunărene, o recoltă îmbelșugată.

O „Bibliografie a Dunării” ar veni apoi să completeze în chip firesc această inițiere lirică, esențială totuși. Cele câteva pagini pe care d-l profesor I. Simionescu le consacră Dunării, în „Fara Noastră”, — carte de căpătâi și nedespărțit tovarăș de drumetie pentru oricine a îndrăgit natura și peisajul românesc — înfățișează un minimum de indicațiuni de care nu ne putem lipsi.

O expoziție a pictorilor din pânzele cărora să te îmbie farmecul pitorescului dunărean și un muzeu permanent al Dunării, în care s'ar înfățișa aspecte caracteristice din extraordinara bogăție și varietate a florei și faunei din Delta mai cu seamă, ar alcătui un cadru sârbătoresc, de amploarea cuvenită acestui prilej atât de însemnat pentru afirmarea demnității noastre românești.

Pentru integrarea Dunării în conștiința și în cultura națională, ca factor constructiv al spiritualității autohtone, — pe lângă rolul ei economic covârșitor — momentul poate fi decisiv. El nu trebuie lăsat să treacă fără a încerca tot ce e cu putință de făcut.

— n. —

Romanul în două volume

de VLADIMIR STREINU

Nu sunt douăzeci de ani, de când observatorii literaturii puteau să se îngrijoreze de minoratul prelungit al forinelor literare naționale.

Lirismul stăpâna orientarea mai tuturor scriitorilor noștri; iar din vechia idee că „orice neam începe întâi prin poezie, ființa de-și pricepe”, se scotea un fel de mustrare pentru această întârziere în vârstă lirică.

Scriitorii se manifestau și în genurile obiective; dar de obicei schița și cel mult nuvela le stăteau învențiate epică. Romanierii cei mai abundenți de azi se complăceau în dimensiunea narativă oarecum minusculă.

Nici bănuială nu putea fi că un Gib I. Mihaescu, ca să numim pe un decedat — dela scurte povestiri de război, publicate în Lectura pentru toți și Luceafărul, unde semna G. Mihaescu, va trece, dincolo de nuvela plină, în roma-

nul dens al Rusoacei și mai ales al Donnei Alba.

Respirația scurtă caracteriza așa dar și pe autorii în gen obiectiv. Ei țineau de epoca strălucită Caragiale-Brătescu-Voinști-Gârleanu, când aceștia, cu înzestrări deosebite, susțineau în comun faima schiței și nuvelei.

Caragiale, chiar în teatru, a iubit mai mult proporția mărunță decât lucrarea cuprinzătoare. Căci dacă îi privim scrierile la un loc, adică operele dramatice încadrate de Momente, adevărate scene și acestea, justificându-și dar alăturarea cu O scrisoare pierdută, observăm că piesele în câteva acte sunt ferice excepțiuni.

Preferința marelui scriitor pentru opere de mică întindere, ne-a fost semnalată chiar din epocă. O anecdotă, pe care o amintim, fiindcă reflectează și prezența de spirit a maestrului, exprimă această preferință. Carp, care n'a-

jungea să încheie nici o legislatură când venea la putere, într'o convorbire întâmplătoare, îi spune lui Caragiale: „— Iancule, mai scrie și d-ta o piesă în trei-patru acte, nu numai... nimicuri!”, răspunsul, se zice că a venit repede și tăios: „— Să știi că am să scriu, coane Petrache, însă — când ai să stai și d-ta trei-patru ani la putere”.

Aceeași era situația lucrărilor epice: câteva romane, din vremea aceea, avem de avut, dar ele, ca și operele mai întinse la Caragiale, sunt alături de regula de creație a vremii.

De aproape douăzeci de ani însă, literatura noastră a început să respire larg. Nimeni nu mai scrie schițe sau nuvele.

Ca să se întocmească un volum de nuvele, o editură a trebuit mai anii trecuți să solicite un număr impresionant de scriitori. Era o încercare de a reînvia narațiunea scurtă, care altădată fusese țaria literaturii noastre. Dar exemplul a căzut; n'a determinat nici o întoarcere de la romanul sau romanele proiectate.

Și nici nu se putea altfel. Căci mai

toată suflarea scriitoricească se găsea prinsă într'o pasiune enormă. De la dd. Rebreanu, Sadoveanu, Cezar Petrescu și regretatul Gib până la ucenicii literelor, romanul ca gen devenise obsesia cea mai absorbantă. Poeți blânzi, de cel mai dolent lirism și care nu se încercaseră nici în formele versificate ale epice, ca d. Demostene Botez, fac romane; tineri și tinere, la fericita vârstă lirică și versificanți, cum sunt d-șoarele Lucia Demetrius, Cella Serghi și dd. Dan Petrașincu, Serban, etc., fac romane, interesant fiecare în felul său; chiar școlari și școlărițe, bieți fulgi în acest vârtej de modă literară, scot câte un roman din sărăcia experienței lor.

Se putea spune, spre satisfacția unora, că spiritul nostru literar, părăsind găngureala versului și narațiunea scurtă, se maturizase. O parte a criticii a și aplaudat această pornire generală spre roman.

Lirismul însă se pregătea pentru o război subțil: el se strecura neștiut în proza epică, după măsuri diferite, ajungând până la deformarea ei cea mai categorică sau înlesnind și la noi numai

forma autobiografică a romanului.

Dar oricum ar fi, ceea ce susține trăsătura particulară a ultimului răstimp literar este aspirația comună scriitoricească la lucrările de mai mare întindere, în care autorii își ascund un fel de despreț pentru dimensiunea frivolă, adică mărunță.

Este drept că de vreo doi ani romanul nu mai gâloapează chiar nebușește; ritmul producției s'a mai ondulat; abundența s'a mai restrâns.

Rămâne însă mereu identificabilă, slăbiciunea pentru proporțiile neobișnuite. Frivolitățile lucrărilor mici, s'ar zice că îi răspunde frivolitatea planurilor mari. Sunt azi câțiva plămâni literari cari își silesc capacitatea respiratorie.

Nu pronunțăm nici un nume, fiindcă nu un autor, pe care am vrea să-l înjosim, avem în vedere, ci — o purtare comună mai multora asupra căreia dacă vor binevoi să reflecteze un moment, va fi spre folosul atât al lor cât și al cititorilor. Autorii contemporani

(Urmare în pag. II-a).

CRONICA LITERARĂ

ȘTEFAN PETICĂ: Opere

Ediție îngrijită de N. Davidescu

(Fundatia pentru literatură și artă „Regele Carol II”)

Impunătorul volum alcătuit din opera lui Ștefan Petică, prin grija d-lui N. Davidescu, cuprinde în 500 de pagini, două piese de teatru „Solii Păcii” și „Amicii Poporului”, toate poeziile și aproape toate poemele în proză, schițele, amintirile și nuvelele scriitorului, cum și numeroase articole de critică literară și teorie socială. Ediția nu înglobează tot ce a scris Petică și d. Davidescu făgăduiește că va publica și restul operelor dacă publicul cititor o va cere. Se așteaptă deci ca lectorii să a-rate interes pentru un poet mort în 1904, în vârstă de 27 de ani, și să mai voiască și alte pagini, pe lângă cele 500, spre a-l cunoaște mai bine. De fapt ajung și mai puține pagini ca să desăvârșim figura unui autor și să-l scoatem, când este cazul, din nedreptățirea în care l-a îngropat posteritatea. Nu cantitatea decide mai ales dacă e vorba de scrieri hărăzite unei circulații mai restrânse, și aparținând unei școli literare separate de publicul mare prin principii de puritate și elevațiune. Ni se pare chiar că Ștefan Petică a scris prea mult, față de anii câți a trăit și de condițiile grele pe care le impunea simbolismul artei cuvintelor. Din factura poezilor lui nu putem afla dacă a avut preocuparea formală a versului, și dacă s'a gândit să obțină muzicalitatea prin perfecționarea prozodiei clasice, ceea ce constituia canon la maestrul Baudelaire și Mallarmé. În articolul „Transformarea lirică”, încearcă să definească o existență de sine stătătoare a ritmului, sprijinind-o pe muzica anumită a cuvintelor, „care poate da efecte surprinzătoare și care le poate constitui un scop în sine!” Ilarie Chendi nu l-a prețuit pe poet, — lucru firesc, fiindcă era un modern socotit decadent, — dar a scris despre el și rânduri măgulitoare, citate de d. N. Davidescu: „dintre modernii noștri el avea cea mai solidă cultură. Era un autodidact foarte muncitor. Cetise multă literatură mai nouă, franceză și italiană și m'a uimit cât de bine cunoștea pe tinerii germani dintre care își alesese ca model pe cei mai eterici, pe Hugo von Hoffmannsthal și pe Ștefan George”.

Poezii germane de la 1900, „tineri și eterici” au ajuns clasici de astăzi, înscăunați în tradiție, alături de Goethe și ne întrebăm care ar fi fost evoluția lirică a lui Petică, dacă trăia, față de a contemporanului său Ștefan George? Cu toată cultura serioasă, nu ar fi fost atât de ușor să îndrepte spre esențele clasice ale artei, mai banale în aparență, dar permanente, și nu ar fi renunțat repede la viziunea romanțioasă ce și-o întocmise cu dimensiuni destul de întinse și nete. La configurarea acestui univers artistic ne va ajuta o scurtă lămurire biografică. Fiu de răzeși din satul moldovean Bucești, Ștefan Petică era de fapt stirpă foarte veche de boer. „Un strămoș al lui ar fi fost văr bun cu Ștefan cel Mare.

În timpul unui războiu armata moldovenească pierde steagul. Strămoșul acela ruse o bucată din cămașa sa, o înalță pe o prăjină și o lăsa să fluture drept steag; oștirea se îmbărbăta din nou, bătu pe dușmani și recuceri steagul pierdut. Eroul fusese supranumit Petică, pentru că învinșese cu o petică. (Const. Graur, citat în prefață). Isprava din legendă poate fi adevăr istoric, pentru că „în satul Bucești familia Petică e foarte numeroasă — cuprinde și

oameni bogați — și nimeni nu-i contestă nobila origină”. Această idee despre obârșia sa, lărgia conștiința poetului și înaintea complexității lumii moderne, pe drept cuvânt, el nu se considera om nou, ci dimpotrivă, un temperament solid, un părtăș prin tradiția idealismului, prin contemplația lăuntrică a frumuseții morale și a actelor nobile și, poate, prin rafinamentul sângelui albastru.

D. N. Davidescu face atent legătura între romantismul originii lui Petică și acela al inspirației simboliste, care dilată dimensiunile realității interioare, lăsându-se pradă exclamațiilor, leit-motivelor, strigărilor de dragoste și

admirație. Cu o educație parcă de castelan, poetul s'a închinat cavalereste câtorva concepte în esență muzicale: fecioara în alb, amurgul de mătăsoasă, clarul de lună, iar melancolia era cuvântul de trecere în granița poeziei:

Melancolia adorării
Cu mâni întinse, obosite,
În ceasul sfânt al inserării
La fărâ de ape liniștite,
Eu o cunosc.

Despre melancolie are ideea cea mai netă cu putință, și următorul poem în proză ne va da cea mai clară edificare asupra resurselor lirice ale lui Petică: „Zilele acestea un amic primi o scrisoare. Era o mică scrisoare roză și parfumată, închisă într'un plic delicat și fin. Ea venia dintr'un oraș depărtat de provincie, din orașele în care se iubește și se regretă, în timp ce fecioare palide se plimbă visătoare la umbra vechilor case boeresti unde nu trăiește decât amintirea. În scrisoare nu era decât o floare veștejită, o lacrimă picurată în tăcere și câteva versuri:

Je m'en souviens
Des jours anciens
Et je pleure.

Și câtă lume, în câteva versuri, o lacrimă și o floare. Toate visurile, toate dorințele și toate suferințele trăite în depărtarea aceea albastră unde casele sunt ca un fum și fecioarele ca niște umbre. Oare ce căutau aceste rătăcite în Capitală? Inchipuiți-vă o bătrână frumoasă și gingașă, pudrată, din secolul al XVIII-lea apărând deodată în mijlocul nostru și opunând privirilor

noastre aspre fragilitatea proverbială a porțelanurilor de Saxa. Ar fi un amestec ciudat de sentimentalism și de ridicol, nu e așa?

Cum aceasta a fost și impresia produsă de delicatele rătăcite pe care o mână suavă le-a trimis în Capitală în speranța de a trezi aci vechiul vis de acolo. În Capitală nu se visează. Vieța e aci prea aspră și realitatea prea neîndestulătoare pentru a lăsa timp regretelor... Și cel mult seara târziu, într'un colț de berărie afumată, visătorii își lasă capul pe mâini, și în sunetul răsurilor brutale și a ciocnirilor de pahare, udă cu lacrimi furie casta scrisoare care pare a se mira ea însăși în lumina sa roză și parfumată, de această favoare tardivă” (pag. 300). Dintr'un material sensibil destul de amorf cum este aceasta, țâșnește pură poezia exclamării:

O, marile pasionate,
O, tragice Magdalene,
Femei etern îndurerate
Ca niște triste cantilene!

(pag. 37).

versuri foarte frumoase, pentru începutul secolului. Exclamația ia multiple aspecte la Petică. Ea se înrudește cu extazul, sau cu afirmația lirică din versuri de categoria:

Am palida tristețe a apelor ce plâng,
Pe ghiabul alb și rece al albelor fântâni.

Sculptate 'n întuneric de meșterele
Imăni.
Am palida tristețe a apelor ce plâng.
(pag. 62).

și întreaga producție fersificată a tuturor volumelor, țese parcă trupul unui lung poem, ca o tristă și nobilă litanie! Poemul se fragmentează arbitrar prin numere și rar întâlnim câte o bucată independentă, ca a XV, din „Când viorile tăcure”:

Amurgul are astăzi lucriri ca de mătăsoasă,
Pe care lunecară mâini albe de prințese
Și 'n faldurile care pe-albastre culmi
Ise lasă.
Scântee pietre scumpe din stofe vechi
Iși-alese.

Ci mândră de durerea-i în purpura de
Iseară
Cetatea arde facile pe turele 'negrite
Pe care vechi coroane de slavă seculară
Topeau de aur raze în zile ferice.

Pe surele frontoane a vechilor palate
Un vis de răsvărire a pus o 'nfiore
Iar florile 'n grădină stând pale și uitate
Se plâng în invocarea lucirilor de soare.

Cântări vovodale sunară 'n amurgire
Cu glas de altădată umplând singură
Îtate.
Și 'n notele lor grave de adâncă tânguire
Colinele ascultară cum moare 'n cet
Îtate.

Și turele păură ca brațe disperate
Întinse 'n frământare spre cerul azuriu,
Străvechea frumusețe murea pe înse
Îtate.
Și sufletul cetății se plânse 'ntr'un
Îtăzui.

Ah, cântul răsvăritării în seara somptuoasă
Și turele 'nălțate spre cerul cel senin
Când pacea cade lină din falduri de
Îmătăsoasă
Și limpede ca roua pe albe flori de
Îcricin.”
(pag. 63).

Păstrăm din toate astea, bravura îndepărtată a peticeii de cămașă în vârf de băț, transmisă în amintire de 400 și mai bine de ani; fapta nobilă dăinuie în sufletul unui urmaș din vremile moderne ca o sursă de rafinament înconjurată de un nimb de profundă reverie. Ștefan Petică avea afinitatea cea mai naturală pentru teoria generoasă a artei pentru artă, iar adeviziunea lui la ultima modalitate lirică a occidentalului, trebuie înțeleasă ca singura cale de a da o expresie încăpătoare spiritului său. Prin Petică, simbolismul a fost la noi sincer și autohton. Iar considerându-l istoric el nu mai este reflex imitativ ci concordant. Din pasiunea d-lui N. Davidescu de a înfățișa un autor cu o operă de mare valoare, reiese că d-sa își dă seama de tăria mișcării moderniste, la 1900, reprezentate cinstit și cu prestigiu de Ștefan Petică. „Totodată înțelegem și preocuparea d-sale de a publica tot ce a rămas de pe urma unui talent autentic, susținător de curent literar și o omagiem ca pe o fraternitate cu poezia peste timp.

Goethe poet național

Dacă în Germania actuală regimul național-socialist pare să fi sugrumat individualitatea, se poate spune că acest lucru nu este decât o părere anonimă, neautorizată.

Colectivitatea este într'adevăr aceea care domină toate interesele, care acaparează toate idealurile. Individul rămâne totuși necesar. Căci cum ar putea oare colectivitatea să fie perfectă dacă acei ce o compun nu sunt perfecți? Atunci individul este acela care are cuvântul și care trebuie ajutat să se ridice. Individul este educat prin societate, pentru societate. Nu poate exista un ideal mai frumos decât de a crește un om pentru binele tuturor.

Cine sunt premergătorii acestei idei? Unul dintre aceștia a fost Goethe.

S'a spus că Goethe este un geniu universal. Nimeni nu contestă acest lucru. Universalitatea lui Goethe este unanim recunoscută.

Este adevărat că el aparține oricărui popor, căci mare este meritul poporului care știe să recunoască valoarea lui Faust, care știe să pătrundă în opera lui Goethe, să se confunde cu ea și să și-o însușească astfel, ca pe un bun personal!

Dar universalitatea lui Goethe pornește de la naționalismul său. Fiindcă înainte de a fi un geniu universal, Goethe este un geniu național.

Goethe e natura nordică, tumultoasă și rebelă exprimată în Götter. Estespiritul în veșnica-i aspirație către perfecțiune, în căutarea neîntreruptă a adevărului, e spiritul neastâmpărat din Faust. Goethe este Faust și Faust este poporul german. Nemulțumit cu starea actuală, nemulțumit cu lucrurile pe care i le oferă știința timpului, dornic de mai mult, de mai înalt, de mai bine.

Goethe este Germanul prin excelență, și dacă o călătorie în Italia i-a putut reda seninătatea olimpică, el rămâne în fondul său, NORDIC. Rămâne prin victoria sa asupra lui, individul ce se dedică societății.

Goethe nu luptă numai pentru el; luptă pentru toți și victoriile lui sunt ale tuturor. Este vizionarul și profetul societății de azi. Cei ce au deschis erii pe Wilhelm Meister lău citit delectându-se cu limba și forma lui frumoasă. Le-au plăcut ideile, dar le-au citit zăbind și dorind ca acest lucru să fie înfăptuit fără însă a avea prea multă speranță că lucrul se va îndeplini.

În Wanderjahre mai mult decât în Lehrjahre, actuala concepție național-socialistă transpare prin haina mălăstră a frazei goethene. Trăsăturile fundamentale ale cărții — care fac de altfel și unitatea ei, cartea fiind scrisă în fragmente — sunt munca și abnegația. Ce deviză minunată pentru clădirea unui neam și a unui singur suflet!

Dar spre a face un stat nou ai nevoie de oameni noi. Goethe însuși o spune. Și s'a convins el singur de acest lucru, când în slujba sa de funcționar superior al Statului, vedea cât de greu prinde o reformă sau mai bine zis cum nu prinde atunci când oamenii au aceleași deprinderi și aceleași idei învechite.

Oameni noi, idei noi, suflete noi, clădite pe vechiul caracter solid și sincer, tăiat dintr'o bucată, al rasei germanice.

Firea, eterna prietenă a omului

(Urmare din pag. 1-a)

tic pentru glosatorii literaturii noastre nescrise. Ele sânt însă mai mult decât fericite expresii poetice, — sânt obicinuințe de viață folclorică:

Vai bădiță dor ți-a fi
N'am pe cine poronci.
Făr' pe lună
Voie bună
Și pe vânt
Câte-un cuvânt
Și pe stele
Dor și jale.

Chiar și lucrurile neînsuflețite pot da vești omului. Bună oară căderea neașteptată a oglinzii din cui, pocnetul mobilelor din încheieturi, troznutul scândurilor, — sânt vestiri de moarte.

Și la fel, omul le pune să dea veste. Într'un sat de lângă Târgoviște se pun la ferestrele caselor unde-s fete de măritat atâtea farfurii cu fața la drum, câte fete. Dacă una a fost pețită sau s'a logodit, farfuria se întoarce deandosealea (Cf. B. Slătineanu: Ceramica românească).

Gospodăria țărănească, portul oamenilor, au o sumă de atribute de acest fel, cari sânt puse să vorbească ele în locul omului, să dea informații cui are nevoie de ele, asupra vârstei lui, a stării materiale și civile.

Dar când împrejurările vieții sale de-

Vechiul caracter păgân, îmbrăcat într'o formă civilizată și creștină.

Cât de nou este sufletul lui Wilhelm din Wilhelm Meisters Wanderjahre și cât de ideal este redat în pribegia lui neconținută!

Cât de frumos pune alături pe bogat și pe sărac, muncind cot la cot pentru binele tuturor, fără deosebire și fără părtinire, după aptitudine! Cât de real zugrăvește viața aceasta colectivă, cu disciplina și armonia nesilită care domnesc în ea!

Cât de ideală este societatea lui Goethe și totuși cât de precis realizată în actualul regim!

A vrut și Ibsen să îndrepte societatea timpului său dar nu a reușit.

Goethe a exprimat, chiar fără să vrea — din instinct — în scrierile sale, viața de azi a poporului pe care l-a stăpânit aproape un veac. El a fost mult mai aproape de sufletul poporului său, a fost mai puțin filozofic decât Ibsen și în opera lui se oglindește nu o singură idee ci multe și tumultuoase, așa ca ale întregului popor, ca ale colectivității din care el era o parte.

Goethe e un poet național. Chiar în operele sale clasice, în care seninătatea și liniștea olimpică de la sfârșitul vieții se oglindește, străbate dragostea și cunoașterea adâncă a sufletului german.

Să luăm spre exemplu Ifigenia în Taurida, operă cu caracter elenic. Subiectul însuși e luat din antichitatea greacă, Euripide servindu-i de model. În această operă neînțeleasă din cauza seninătății ei, nici chiar de contemporanii lui, Goethe aduce ceva german. Aduce idealul feminin german. Ifigenia, atât fizic cât și ca suflet nu este grecoaică ci germană.

Idealul feminin german este adânc săpat în opera lui Goethe, îl vom afla în toate operele sale și mai cu seamă în prima parte a lui Faust, unde întâlnim pe Margareta. Ne putem noi oare închipui o Grete brună și plină de voință? Desigur că nu. Margareta este o femeie care renunță și prin renunțare, prin abnegație, ajunge la mântuire.

Aceea care a refăcut societatea este femeia. Ea a adus un suflu nou de curățenie, de virtute și de dragoste pentru toți și pentru toate. Ea este aceea care a însuflețit opera lui Goethe și a tuturor celor cari au înțeles-o ca și el. a adus mântuirea și datorită ei actuala societate s'a ridicat întreagă și sănătoasă.

Ea este aceea care a însuflețit opera lui Goethe și a tuturor celor cari au înțeles-o ca și el.

Și dacă se afirmă cu tărie, că în opera lui Goethe ne regăsim cu toții, nu e mai puțin adevărat că în opera lui îl găsim în primul rând pe el. Și Goethe a fost întotdeauna german, chiar atunci când a căutat să unească, în partea doua din Faust, cultura modernă germană cu cea antică grecească, prin căsătoria lui Faust cu Elena, dând naștere celui faimos Homuncul. El a căutat o reînnoștare, o forță nouă pentru viața care-și continua firul, obosită și plictisită.

MAGDA RAI

Romanul în două volume

((Urmare din pag. 1-a))

de romane par a fi făcut o chestiune de onoare profesională din romanul în două volume.

De unde vine această ambiție destul de deșartă în felul ei? Vom recunoaște de sigur ca primă cauză mișcarea scriitorilor, încurajată de critică, de a părăsi formele minore ale epice, mișcare neoprită la punctul firesc. Nu o dată a sărit Românul, din propriu elan, peste cal.

Dar e de bănuat că romanul englez, atât de bine văzut azi, și-a avut partea lui în lăcomia de hârtie și cerneală ce semnalăm. Cine astfel, dela noi, n'a citit Contrapunct de Huxley? Celebritatea lucrării și autorului, care aci este luată numai simbolic, a fost fără îndoială agentul principal de contaminare. Și dacă numim numai pe Huxley dintre romancierii englezi este pentru că el, cu romanul amintit, circula pretutindeni cât toți ceilalți; iar mai ales pen-

trucă al doilea volum din Contrapunct, aproape ca și la romancierii noștri, care țin cu tot dinadinsul să-și lărgască respirația, scade ca nivel și niteres de viață față de întâiul.

La noi aceasta e regula: se merge la romanul în două volume ca la o performanță sportivă de onoare. Altfel nu ne putem lămurii, cum scriitorii maturi, care știu ce este densitatea literară, fiindcă au realizat-o altădată sau numai au lăudat-o la alții, își subțiază pasta ca să poată acoperi „planuri vâsate”.

În așteptarea romanului dens într'un singur volum, așa cum am mai avut în ultimii douăzeci de ani, am găsit necesar să atragem luarea aminte asupra relei deprinderi, pe cale să se înrădăci-neze, care nu este decât superstiția maturității literare: romanul — voilă! — în două volume.

VLADIMIR STREINU

Firea de astă dată e implorată să constituie din ce are ea mai pur, o biserică în care omul să se roage lui Dumnezeu. Descântecul mai toate sânt momente de disperare, punctată de licăriri de supremă nădejde, — în cari omul renunță la orgoliul său de îndrumător, de pedagog și de interpret al firii pe lângă Divinitate, ca să o roage umilit pe ea să-i poarte mai pură decât el glasul rugăciunilor sale spre treptele tronului de sus.

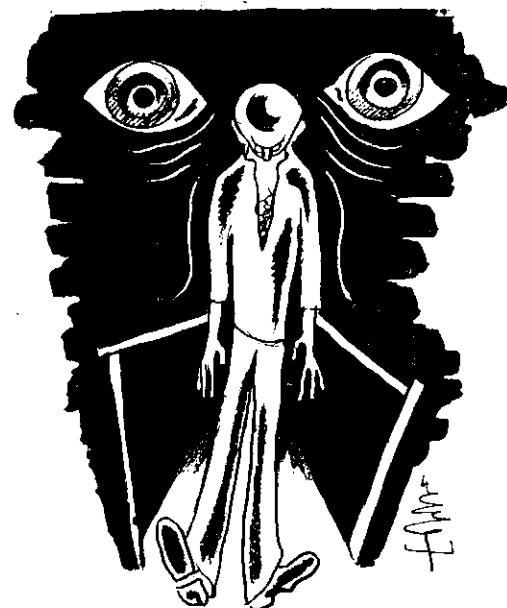
OVIDIU PAPADIMA

MANECHINUL LUI IGOR

Nuvelă fantastică, de VICTOR PAPILIAN

Toată lumea știe că sunt profesor de anatomie, ca atare om, în primul rând, cumpănit în judecată, bun observator și conștiințios interpret al faptului de experiență, pornind la lucru fără idei preconcepute sau preferințe și cu cele două însușiri ale sufletului, imaginația

și simțirea, ținute strâns în hăturile raționamentului. Deci, mare trebură să fi fost mirarea elevilor mei, văzându-mă după o despărțire de trei luni, cu fața ascunsă aproape în întregime de o barbă neagră și deasă — eu, care mă purtam ras zilnic, — cu ochelari rotunzi și mari, de culoarea cernei de sepie, deși eram reputat pentru vâzul meu excelent, și cu părul căzut sălbatic până aproape de sprâncene. S'a vorbit de un accident care mă desfigurase. Și am lăsat să planeze această versiune, căci îmi era rușine de adevăr. De fapt, îmi fusese frică, dar o frică groaznică, înnebunitoare, care mă făcea ziua, noaptea, să mă ascund nu numai de oamenii și de umbre, dar chiar de gândurile și de visurile mele și mai ales de propria-mi figură, și dacă n'ar fi fost piesele anatomice ca dovadă a celor petrecute, cu aceeași cinste m'aș fi declarat singur nebul și m'aș fi internat într-un ospiciu.

Asta s'a petrecut cam la un an după congresul anatomicilor, de la Moscova

*

La acest congres m'am întâlnit cu Igor Iarotzki Voroniuc, fostul meu camarad și prieten din timpul războiului. Și m'am trezit din nou camarad și prieten cu el, deși un răstimp de cincisprezece ani ne despărțise pe unul de celălalt. Căci războiul nu numai stabilește relații, dar fixează ca pe o placă fotografică, amintirile și reține, ca în borcane cu apă vie, sentimentele care, la primul prilej, se sudează între ele cu puterea de atracție a grefelor. Amândoi anatomici, amândoi chirurși, amândoi preocupați de structura și funcțiunile creierului, era firesc ca într'un timp turbure ca acel de atunci, când totul era concentrat spre un rezultat practic dar redus ca perspectivă științifică, lungile noastre discuțiuni, observățiunile făcute asupra răniților cu plăgi cranice, și mai ales disecțiunile imediate ale organelor la hotarul dintre viață și moarte, posibile numai în marile masacre omenești să stabilească, în afară de elanul tinereții și voia bună atât de obișnuită timpurilor de război, una din acele prietenii durabile, întemeiate atât pe potrivirea de temperamente cât și pe comunitatea de interese.

Și totuși, în sedința congresului rezervată exclusiv teoriei sale, nu i'am putut fi de nici un folos, el, fără nici o rușine, prezentând o concepțiune, nu numai cu neputință de demonstrat experimental, dar și, prin originalitatea ei, în afară de cercul circumscris al logice științifice. Nici măcar ipotезă grațioasă, ci, dacă vreți, fantezie sau butadă de salon și dacă totul s'a terminat printr-o rezervă generală și numai oarecare glasuri, foarte ocolite, și-au exprimat nedumerirea, de bună seamă acest noroc trebuie să fi fost atribuit elementului politic. Era primul congres internațional, dela revoluție, în Rusia, și Sovietele ținuseră să facă congresiștilor străini o primire strălucită, la care oaspeții s'au simțit dator să răspundă cât mai amabil. Și încă ceva: se șvonea că Igor Iarotzki Voroniuc era medicul oficial al Ckeki. Să fi fost la București... Doamne, Doamne, ce scârmăneală!... Să susții, în plin congres științific, că memoria nu e o funcțiune a creierului, ci a organelor de simț, a ochiului, urechii, nasului, limbii și pielii, este fără îndoială un curaj de poet sau de nebul. Și cu ce patos vorbea!... După el, imaginile vizuale erau reținute în ochi (ca diapozitivele într-o casetă de proiecțiune), cele auditive în urechi (ca melodiile într-un caet de note), cele tactile în piele și așa mai departe, iar creierul, organ motor, neavând alt rol decât să le schimbe cu instantaneitate și după trebuință, ca jucătorul piesele de șah, în ritm de vârtje cosmic. Cu toată prietenia mea trebuie să recunosc că o atare ipotезă nu putea fi susținută într'un

congres internațional. La București, cu siguranță, ipoteza lui științifică s'ar fi rezolvat humoristic, într'un cuplet de-al lui Tănase, la Cărăbuș.

*

Tocmai ca să-i dovedesc prietenia, am refuzat onorurile unui banchet oficial, primindu-i invitația la masă. Igor locuia un apartament în institutul său cu nume atât de ciudat: Institutul de anatomie polițistă. Pentru identificarea anatomică a condamnaților, pentru selectarea pe bază de constituție a infractorilor simpli de eventualii recidiviști, pentru sterilizarea anormalilor... imi înșiră el rosturile acestui institut și informația lui, deși cam neprecisă, constituia o explicație, dacă nu o justificare.

Ne găseam patru în severul prânzitor, alb tot ca o sală de operație, fără nici un ornament în afară de luciul majolice, cu un mobilier și mai ciudat de atăta curățenie, tot în nichel și suclă. Igor făcuse prezentările: Tatiana Alexandrovna, prietena lui, și elevul său favorit, Serghie Semenoff.

La început, bine înțeles conversațiunea tănjea. Prin aceeași teamă nemăturisită, ne feream, Tatiana, Serghie și cu mine, să aducem vorba de lucrarea științifică a amfitrionului. Dar, când se servi cafeaua — semn că masa era pe sfârșite — el nu se mai putu reține.

— Înțeleg rezerva ta, scumpe prieten, ca și a celor veniți dinafară de Rusia. Aci, la noi, însă toată lumea e convinsă de adevărul teoriei mele...

Aș fi vrut să nu iau seama la spusele lui, ocupat fiind să evadiez din ciudata atmosferă sufletească ce se lăsa în prânzitor. Era o părere, sau un adevăr? Nu băusem prea mult? Nu conținea cafeaua vreun drog halucinant?...

Priveam la Tatiana. Rar mi se întâmplase să văd o femeie mai frumoasă. Numai blondele, când nu sunt fade sau greoaie, când ochii lor albaștri luminează părul și totdeauna parcă îl buclează și-l fac de mătase, ca în pastelurile englezești, când roșul buzelor rumenește pielea albă a obrazilor, iar o valul feței strânge gura și ridică puțin nasul, reușesc să fie atât de frumoase. Era îmbrăcată într-o tunică albastră ca de vânătoare, cu guler înalt, care îi ascundea gâtul, dar îi modula în schimb pieptul și talia. Ei elevul era un ins interesant, dacă nu chiar frumos.

Farmecul lui se trăgea fără îndoială dela ochi, deși celelalte însușiri ale chipului erau mai arătoase: fruntea larg deschisă, părul negru aruncat spre ceafă, nasul fin, cu aripile nărilor ușor tremurătoare ca la oamenii foarte sensuali. Dar în ochi îi sta toată puterea de atracție. Fără să fie frumoși — mici, de o culoare verzuie spălăcită, foarte agitați — ei nu căutau iscoditori și cu neîncredere, ci dimpotrivă blajin, supus și binevoitor, cu un surâs în colțul pleoapelor.

De unde atunci atmosfera asta stranie, răcând parcă pielea cu ghiare de oțel și înăbușând respirația cu umbre sângerii? De unde atmosfera asta de om mort? Ciudat gând! Eu ca anatomist nu mă tem de cadavre. Dar în clipa aceea îmi dădeam seama că omul mort e cu totul altceva decât cadavrul.

Nu ipotезă, amicul meu, continuă Igor vorbind de concepția sa asupra memoriei, ci adevăr științific, căci la baza lui stau demonstrațiuni experimentale.

O mișcare involuntară a lui Serghie Semenoff, o bălbăială parcă a ochilor, mă readuseră din gândurile mele, și atunci notai cu interes ceea ce la început considerasem ca o simplă coincidență: toți trei purtau ochelari. Dar ce aparate complicate!... cu sticle mari, concave. Mai mult niște paveze de protecție decât instrumente optice. Și totuși, prin ei se dovedeau irizările privirii Tatiane și jocul neîncetat al ochilor de copil al ucenicului Semenoff, și chiar privirea prietenului meu, Igor...

Aci, înima mi se opri deodată, și cum s'ar fi contractat în gol pe niște cavități lipsite de sânge, și apoi începu să se sbată neregulat, moale și fleșcăit. Căci privirea lui, una de întuneric, se sparse deodată în două zig-zaguri luminoase, ca un orizont înnoiră, prin două trăsnete...

— Halucinații vizuale, mă mustrai eu și mă hotărîi să rămân stăpân pe simțurile mele.

— În laboratorul meu din subsolul acestei locuințe, am toate probele.

Ca să-mi dovedesc mie spirit critic și siguranță în judecată îl întrebai:

— Ce probe, Igor?

— Fotografiile imaginilor luate din ochii de om...

Din nou crezui c'am trecut în plină fantasmagorie. Dar Tatiana se sculase dela masă.

Nu voii să ascultați muzică? Prietenul nostru Semenoff, e un minunat pianist, compozitor și executant...

Igor răsă. Ah, cum ajunsesse să rădă omul asta?... Strămb ca oamenii loviți de damba, și cu multe schime, ca acei ce trag să moară

— Ne supunem, Tatiana, fiindcă nimeni nu-ți poate rezista...deși pe prietenul meu, anatomist ca și mine, mai mult îl interesează adevărul teoriei mele decât compozițiile prietenului nostru.

— Așa e... făcui eu, și deși tot gândul meu era să evadiez din prinsoarea lui, rămăsei totuși prostește locului. Tatiana și cu Serghie trecuseră alături în salon.

— Experiențele le-am făcut pe condamnății la moarte... și, slavă Domnului, am avut închejuns.

Puterile îmi slăbiseră. Să fi fost un profan, aș fi zis că mă sugde de vlagă ca un vampir. Răspunsurile mele erau niște sforțări penibile de a rezista, ca ale unui înghetăț ce încearcă a ține ochii deschiși.

— Înțelegi acum de ce n'am putut expune nici una din experiențele mele într'un congres internațional, populat mai mult de Europeni... Voi, Europenii, aveți o sensibilitate alunecoasă, n'o puteți stăpâni de dragul unui interes științific...

Acum începuse altă tortură. Muzica lui Semenoff, stranie, aspră și întunecată, — muzică scrisă parcă pentru măduva oaselor, pulpa dinților și substanța albă a encefalului.

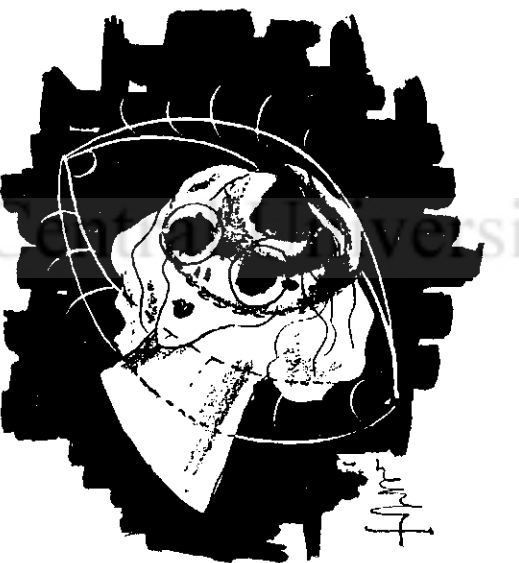
— Acest Serghie este, nu numai un mare pianist, dar și un adevărat om de știință...

De bună seamă aci era un complot. Maestrul cu teroarea vorbeii, ucenicul cu cea a muzicii.

— El m'ajută în experiențele mele... Are o abilitate de drac... Operațiunea nu e grea, dar cere repeziune. Înțelegi bine, să enucleezi dintr-o singură mișcare amândoi ochii...

Simțeam cum mă înec. Nu mai puteam scoate o singură vorbă, sunetele se opreau în piept, horticăte, ca noaptea când ai vrea și nu poți rosti nimic.

— Principiul teoretic al experimentului e următorul: omul moare cu chipul cel mai drag în memorie. Memoria imaginilor, după cum și-am spus, își

are sediul în ochi, și cum chipul drag are o realitate materială, el poate fi fotografiat chiar pe retină. Am imaginat un aparat fotografic de o sensibilitate extraordinară care, aplicat pe ochi în răstimpul dintre viață și moarte, surprinde acest chip, făcând astfel dovada peremptorie a teoriei mele...

— Oprește!... făcui eu.

Viața îmi revenise parcă și odată cu ea, și vigoarea sufletului, de oarece în cadrul ușii salonului apăruse Tatiana. Dar prietenul meu nu se turbură de loc.

— Tatiana nu e sperioasă. Ea cunoaște teoria mea... imaginată, ca un omagiu frumuseții ei, tocmai în ziua în care am început s'o iubesc. De altfel nu există împărechere mai frumoasă ca aceea dintre știință și iubire...

— Dar pentru asta trebuie să ucizi... strigai eu desperat.

— Să-ți fac o demonstrație?...

— Nu, nu...

Și parcă strigam în gol, căci Tatiana dispăruse din cadrul ușii, odată cu ea, și sprijinul meu.

— Liniștește-te... n'am la îndemână niciun condamnat.

Și adresându-se ucenicului:

— Serghie, Serghie... o demonstrație pe manechin...

Ucenicul întrerupse cântecul și plecă. El se ridică și mă ridicai după dânsul. Mă mai liniștisem, căci experiența era pe manechin. Puteam gândi, puteam judeca. Scoborând pe scări în spirală, trecând prin coridoare, toate în fier și majolică, nu luam seama la construcția clădirii, mereu cu gândul la cele aflate și la cele ce voiu vedea.

— Ai putut într'adevăr fotografia chipului omenești, pe ochii enucleați?

— Am dulapuri pline.

— Și ce văd oamenii în clipa morții?

— Îți repet... chipul cel mai drag.

Ofițerii au murit cu chipul împăratului Nicola... călugării, cu cel al lui Isus Hristos... mamele, cu al copiilor... și soțiile, cu al amanților.

Aci răsă din nou și din nou am cunoscut fulgerele de pe eșarfa privirii și schimele de muribund ale feței. Și

atunci îmi amintii că cea mai importantă operație, cea a sacrificării victimelor, îmi scăpase. Dar el îmi luă înaintea:

— Moartea, în această experiență, e cât se poate de blajină. Știi că sunt umanitar. Li se promite grațierea și condamnății vin cu mari nădejdi, după cum vei vedea...

Deschise o ușă și ne găsirăm într-o încăpere, parcă un amfiteatru, în care ochii mei se acomodară anevoie. Pe urmă, în fața mea, de cealaltă parte a amfiteatrului, se deschise o ușă, prin care apără un om slăbănog, îmbrăcat soldărește, dar fără tunică pe el și fără șapcă în cap, ducând în mână o jalbă.

— E manechinul... îmi șopti Igor.

Acum ochii mei se obișnuiseră cu întunericul. Manechinul înainta șovăelnic, adus din grumaz, mai mai să se împletească, trecând printre două bare de metal. Și deodată un țipăt groaznic, un țipăt mai omenească decât al femeii în facere, un țipăt care parcă despică în două globul pământesc, se auzi și manechinul se prăbuși pe spate horticăind îngrozitor. Apoi imediat, din întuneric, nu știu de unde, Serghie Semenoff se repezi la ochii lui. Auzii încă un strigăt, de data asta infundat, și puțin după aceea ucenicul se prezentă în fața noastră, ducând pe o tavă doi ochi înșingerați, prinși într'un suport deasupra căruia se afla un mic aparat fotografic.

— Îmi închipui că ai înțeles tot, făcu Igor conducându-mă afară. Ai văzut cât e de bine calculată operația. Când manechinul sau condamnatul a ajuns la capătul coridorului, el apasă pe o trapă care pune în mișcare un ciocan curb, astfel orânduit să-l lovească drept în frunte. Insist, lovitură e perfect dozată... răpănă, dar nu omoară... dă răgăzului necesar să-i scoatem ochii... Pe urmă secțiunea carotidelor completează...

Dar eu nu mai auzeam nimic. Toată virtutea mea de fost ofițer pe front, de anatomist, de chirurg și savant ateu, dispăruse. Mă urmărea țipătul groaznic al manechinului, țipăt mai omenească al femeii în facere, un țipăt care părea că despică în două globul pământului.

II

Odată întors acasă departe de țara izolată de restul Europei și trecută în mister și legendă, scăpat de misticismul rus, care îți pătrunde toți porii sufletului cu un abur narcotic, și revenind la ocupațiunile mele mărunte dar metodice și precise, câteodată, gândind la cele întâmplate atunci la congresul dela Moscova, îmi venea să surdă de propria-mi naivitate. Nici halucinație la mine, nici cercetare științifică la Igor Voroniuc. Adevărul era cu mult mai simplu. Bietul meu prieten era nebul — îl păstrea dorul genialității — și cei doi tovarăși credincioși, amanta și elevul, îi întrețineau, cu cine știe ce sacrificii și folosind toate împrejurările prilejuite de revoluție, această credință. Pe urmă, întâmplarea s'a scufundat complet în adâncul sufletului, lăsând, ca de obicei, în amintire doar o dără subțire ca un firicel de legătură cu toată literatura fantasticohumoristică, depozitată lăuntric, din atâtea lecturi.

Când, într-o zi...

Ușa laboratorului în care lucram se deschise brusc și, fără nici un anunț prealabil, o doamnă apără înaintea-mi. Imediat o recunoscu, era Tatiana... deși, din cauza soarelui atât de viu de afară, purta încă o pereche de ochelari negri peste cei obișnuiți ai ei. Îi alergai într'un întâmpinare.

— Scapă-mă, te rog... Scapă-mă... făcu ea. Am înțeles numai decât hotărârea luată. Biata femeie voia să scape de capriciile unui nebul.

— Îți fac un mare neajuns, adăugă ea, amestecându-te în această tenebroasă întâmplare... căci acum, pe urma mea, în toate orașele universitare din Europa, sunt îndreptați sute de agenți secreți...

Începui, împotriva vrerii mele, să prind realitatea.

— Cum, Tatiana, tot ce am văzut acolo a fost adevărat?

— Da, da... adevărat...

Și atunci mi-am adus aminte de țipătul manechinului și, oricât aș fi vrut, prin orice mijloc aș fi încercat, era cu neputință să-l șterg din sufletul meu.

— Am ales acest oraș universitar, pe de o parte ca să-i îngreuez urmărirea — el mă crede la Paris în cercul refugiaților de acolo — iar pe de altă parte, fiindcă am încredere în dumneata...

Nimic nu stimulează mai mult avântul și puterea unui bărbat ca sprijinul cerut de o femeie frumoasă, într'un greu impas al vieții.

— Îți mulțumesc, Tatiana, pentru încrederea arătată. Vei locui aici fără nicio grijă, fără nicio primejdie... beneficiind de ospitalitatea acestei țări și de ocrotirea mea directă...

*

Pe Tatiana Alexandrovna am numit-o asistentă la institutul meu. (Și nu voiu regreta niciodată că am învins proastele prejudecăți, firești când e vorba de o

femeie frumoasă, dar la încredere nu se poate răspunde decât tot prin încredere). Și într'adevăr, rar mi s'a întâmplat să dau de un suflet atât de ales. Am cunoscut — în pofida tuturor psihologilor, romancierilor și psihanaliztilor — adevărata prietenie, nici flirt, nici „amitié amoureuse”, care se poate stabili între un bărbat și o femeie frumoasă, despărțiti de-a-pururi prin prăpastia nenorocirii, peste care doar spiritul poate dura puncte. Am cunoscut de asemeni o perfecționare a sufletului meu, descoperind în el însuși de care nu mă credeam capabil, și am cunoscut, parcă tot sub imperiul ei, o voce bună la întreg personalul meu științific, o puritate de intenții neobișnuită la tineri și o activitate ca niciodată de spornică.

Dar într-o noapte, întorcându-mă dela operă, pe o vreme întunecată ca o basma neagră, la grăiajul unui colț de stradă, am văzut dintr'odată sclipind în beznă două dungi în zig-zag, ca două fulgere pe un orizont întunecat, și apoi o umbră convulsiv tremurată, ca răsul strămb al unui paralizic. Tatiana îmi șopti:

— E el...

Atunci eu mă repezii, dar acolo nu mic decât grăiajul rece.

— A fost o părere, Tatiana...

Și ca s'o liniștesc:

— Probabil vreo insectă luminoasă, sau capriciul unei raze, furisate de sub perdeaua norilor...

Pornirăm mai departe spre locuința ei. Deși hotărâsem în mai multe rânduri să nu vorbim niciodată de el, în noaptea asta, parcă mai mult dintr'o trebuință a sufletului meu, nu mă putui reține:

— Din ce cauză te-ar urmări?

— Din iubire... și poate, mai mult din gelozie...

— E atât de gelos?

— Groasnic... Nu știi că a imaginat teoria în clipa în care a început să mă iubească?...

Amintirea mi se împrăstie ca praful de sticlă pisată, până în fiecare por al pielii.

Nu știu cât e de adevărată teoria aceasta, dar sunt sigur că dacă altcineva ar fotografia ochii lui, nu chipul persoanei iubite s'ar putea scoate din ei, ci două zig-zaguri luminoase pe o eșarfă de întuneric, schimele de damblagiu ale celor răpuși de ciocanul curb și poate... strigătul manechinului, mai omenească decât al femeii în facere...

*

Fie că a avut temeiul, fie că a fost doar simplă închipuire, din faptul de spaimă nu mi-a mai rămas după cătăva vreme în minte nici măcar o umbră. Îi uitasem cu adevărat, sau îl trecusem pe linia moartă a conștiinței? Nu știu ce să mai cred. Fiindcă, bun observator la lucrul meu — pot număra fără greș fibrele disociate dintr'un mușchiu, sau să notez cu precizie convulsunile unui șobolan otrăvit — sunt cu totul incapabil să prind sbuciumul din sufletul unei femei, sau măcar să văd dacă nu o mistue vreo suferință fizică. Azi îmi amintesc că Tatiana slăbise, că mergea șovăind, mai mai să cadă, cu capul adus din grumaz. Ca manechinul lui Igor!... Dar atunci nu vedeam nimic, fiind ocupat cu o experiență temerară.

În ziua când, după numeroase diburiri și încercări, dădusem ca sigur rezultatul, tot personalul era strâns în laboratorul meu. Tot personalul, afară de Tatiana. I'am observat lipsa numaidecât, căci în laborator, ca și în teatru, există un cabotinaj al protagonistului; în laborator, ca și pe scenă, sunt efecte... și, de când lumea, efectele vor să fie valorificate prin asistență, emoții și comentarii elogioase. Și Tatiana era singura din personal, care nu-și părăsise sala ei de lucru, deși experiența o interesea poate în primul rând. Înceeam să transpun ochi de șobolan la căine.

Dacă reușeam, întreaga concepție a lui Igor se făcea praf. Căci raționamentul meu, perfect logic, suna astfel: fiecare animal vede lumea în chip deosebit. Dacă imaginile sunt reținute în ochi, cum crede Igor, și creierul nu are alt

(Urmare în pag. 7-a).

C E S T E P O E S I A ?

(URMARE DIN N-RUL TRECUT)

de MIHAI MOȘANDREI

Principiul adaptării la un moment dat al unei forme noi de artă, d. E. Lovinescu l-a numit **sincronism**.

Teoria sincronismului implică un element de progres ce constă, — mai puțin prin sfidare a cetitorului, cât, prin zăvorirea poetului în turnul lui de fildeș, acoperit în metafore și imagini rare, — în hermetismul expresiei, elemente care au neliniștit pe mulți cetitori, transformându-i apoi într-o ceată de defaimători. Ei au strigat repede: imitație după francezi, lipsă de valoare, pastişe!

Voit sau nevoit, se uita că niciun artist nu s'a născut vreodată din neant, că originalitatea artistică constă mult mai puțin din subiectul tratat cât din: timbrul sufletesc, temperatura ritmică, savoare vocabularului, etc. E mai greu în orice caz de imitat o literatură străină, decât de imitat și paștigat propriul tău trecut, propriul tău cântec, când știut este că oricare ar fi genialul artist, el tot are un părinte spiritual.

În toate cazurile credem că acestui curent liric românesc îi va reveni în istorie marele merit al disocierii eticului de etnic și estetic, ridicarea poeziei la expresii subtile de artă personală și generic umană. Numai punându-se accentul pe personalitatea poetului se putea pune accentul pe esența poeziei. Dealtfel asemănarea modernismului nostru cu simbolismul francez nu poate rămâne decât ca o răutăcioasă glumă, fiindcă în acest caz același blam anulatoriu s'ar putea aduce simbolismului: belgian, italian, cehoslovac, etc. Nici un critic din țările mai sus pomenite nu s'a gândit la această confuzie, fiindcă acolo nu s'a putut, ca la noi, face confuzia între tehnică, simțire și ritm prozodic.

Originalitatea sufletului autnton seriam undeva, tocmai fiindcă există, nu poate rămâne în veșnicie prizonieră chilimului sau oului încondeiat. Iată: „Inflexiunea vocii noastre românești va rămâne dunăreană și carpatină, așa după cum vor rămâne privirile, culoarea pielii, ritmul mersului, nostalgia dorului nostru.

Rima, cezura, sonetul și troheul, rondelul și elegia, zac dela începutul veacurilor în hrisoave; rezonanța stantei însă rămâne unică poetului.

Dacă romantismul lui Eminescu, era același romantism ca al lui Victor Hugo sau al lui Goethe, această n'a putut face niciodată ca poeziile lui Eminescu să fie paștea romantismului german sau francez.

Privitorul românesc — cum remarcă însuși d. prof. N. Iorga are o sumă de influențe orientale și gotice, totuși acest privitor rămâne românesc.

Dacă pentru lirica noastră extremistă nu se poate pleda în același fel, e fiindcă acolo nu e vorba de o influență străină, și chiar influență de ar fi, ea nu merită vreo analiză.

POEZIE ȘI MODĂ

Evident poezia nu e nici ea scutită de modă, fenomen eminamente colectiv. Evident că nici aci nu lipsesc inițiatori înzestrați de o oarecare prestigiu și o ceată de inși imitatori ce își pun toată ambiția și toată mulțumirea lor de a nu se vedea izolați, ci conduși de un staroste. Instituția modei răspunde cum nu se poate mai bine instinctului de gregaritate al omului. Când moda e imperioasă, cei ce se abat dela ea sunt ironizați, ridiculizați. Sunt mode literare, educative, sociale, politice chiar. Ceea ce caracterizează moda e scurta ei viață colectivă. Multe talente, artistice, la început mai cu seamă, nu scapă cu una cu două din mrejele modei, sau altele sunt învinuite pe nedrept de **sno-bism**.

M-me de Sevigné nu spunea despre Racine că va trece tot așa de repede ca moda cafelei la recepții?

Totuși moda nu trebuie privită cu ochi prea dușmănoși sau ironici, ea răspun-

zând nevoii omenești de schinubare, de creație.

Puterea modei e mai mare decât a dictatorilor și nu trebuie uitată anecdota celui împărat roman ce cucerise toată lumea dar care nu putea să facă să se adauge o literă în plus alfabetului.

Credem că modernismul în poezie răspunde mai puțin unei nevoi de pură modă, cât răspunde mai mult nevoii de a descoperi o mai adâncă simțire lirică.

Evident că nu orice poezie modernistă prin simpla bizară prezentare a faptelor, e prin această numai și o poezie autentică, întocmai cum nu orice mănșue ce poartă nasturele Nappa, provine din originala fabrică.

Fiindcă e vorba de poezie și modă, trebuie subliniat că anumite stări sufletești sociale dela un moment dat, au o influență covârșitoare asupra creației artistului la un moment dat, până la completă lui nesocotire, oicare i-ar fi talentul.

Se face așa, bunăoară azi mult caz de naționalism în artă, uitându-se că fruntariile politice nu sunt tot una cu cele artistice.

Naționalismul se opune cu tenacitate difuzării operei de artă pe pământ strein. Clasicii francezi sunt foarte puțin, tocmai pentru aceasta gustați în străinătate. Deseori moravurile, mentalitatea prea națională rămâne complet nepricepută altor națiuni. Japonzii de mult au oprit să se reprezinte pe

scenele lor pe divinul Molière, considerându-l ca imoral.

Tradiția ancorată prea mult în artă, o face înțelegibilă conștiinței universale. Contrariul iar este adevărat, al artiștilor neînțeleși la ei în țară, dar veniți în străinătate.

Un Goethe nu era numit de germani „regele poezilor francezi”?

Un Béranger tradus de Chamisso a fost mult mai mult gustat în Germania decât în Franța. Un Gobineau și un Claudel foarte apreciați în Reich și mult mai puțin în țara lor. Un Poë neînțeleș la ei în America a făcut școală poetică în Franța și a fost unul din mentorii lui Baudelaire.

Curentele acestea mai noi poeziei au fost acuzate la noi de **cosmopolitism**. De fapt de același cosmopolitism ar fi putut fi acuzați și încă mult mai mult: un Maeterlinck, un Rodenbach, un Verhaeren, poezi belgieni de scris francez. Cine s'a gândit la aceasta și cine mai ales n'a văzut pertinenta lor deosebire de ritm sufletesc, de isprație, de accent flamand?

Literatura germană nu poate fi înglobată în literatura germană, după cum nu se poate spune de literatura belgiană că e franceză.

De Anna de Noailles, cine abordându-i originala poezie, cu vede că, cu tot dorul ei de a se topi în literatura franceză, ritmul și nostalgia poeziei ei o arată venind depe alte depărtate țărâ-muri?

Literaturile, credințele, muzica, de tot timpul, n'au făcut decât să treacă hotarele și să fecundeze arta în țările ce le-au deschis brațele. Romanii învingători, nu adoptă ca limbă cultă limba e-lenilor rafinați în care își scriu chiar opere literare? Un Marcu Aureliu, un Iulian, scriu operele lor în grecește. Svastica hitleristă o credeți de origine germanică? De fel, ea vine din fundul preistoriei, la fel și cu acvilele teutonice.

În jurul anului 1890, un Ibsen, un Björnson, un Dostoievski au fecundat adânc toate literaturile din această vreme ce nu s'au gândit să acuze pe autorii lor de cosmopolitism.

Toate aceste învinuiri de cosmopolitism nu sunt și la noi decât acuzații de modă ce vor trece odată cu infrigurările de ordin național prin care trecem.

Nu Berlioz spunea că naționalismul în muzică e un non-sens? Dece nu i-am fura vorbele pentru poezie, ce ca oricare artă are și un mare aport umanitar.

Cât de mult n'a datorit muzica franceză unui Cezar Franck?

Cât de mult n'a datorit muzica franceză unui Bach, de un Mozart, de un Beethoven, de un Schumann, nu se poate spune că sunt ai noștri ai tuturor, ai umanității?

POEZIE ȘI MISTER CE E POEZIA?

O altă acuzație adusă poeziei, nu numai de azi și nu numai poeziei noastre e și **hermetismul** ei.

Dela un timp ea nu mai e un suspin, un chiot ușuratic, o glumă de trecut vremea, ci un stuț de cuvinte, un amestec de vorbe în care nu mai poți găsi nici o plăcere. Lipsa de audiotori și de cetitori trebuia să-și găsească explicația numai în acest fel ciudat de expresivism liric. Și cum e mult mai greu să faci un efort cât de mic mintal, spre a descifra frumuseți îngropate, foarte mulți cetitori, mai ales la noi, i-au întors spatele. Nu toată lumea, e drept, fiindcă alții au rostit plini de o rafinată mulțumire: „Iată în fine adevărata poezie!”

Dacă poezii, nu numai la noi dar din toate țările civilizate, s'au închisat în această cochilie a hermetismului e fiindcă cu toții au descoperit că poezia nu e numai rimă, dare în vileag pentru primul venit a tot ce ai în suflet mai intim și mai delicat. Lacrimile servite pe tavă ca strugurii și hobotele de răca gogoșile, mergeau mai degrabă în ritmul poeziei. Esențele rare pentru amatori doritori să le guste nu se extrag decât din alambicuri complicate. Neno-

rocirea ar fi dară când n'am avea ce pune în alambic, și se mai întâmplă...

Într'un sens poți fi poet fără ca niciodată să fi scris vreun vers, dar dacă ai ghicit poezia în ritmul sincer al dragostei, în izbucnirea dimineții, în căderea serii, în călătoriile în țări necunoscute sau în lumea țărilor amintirii... și atâtea și atâtea pretexte de poezie. Poezia e sub formă de creștere sufletească, sau mai precis, de mișcare sufletească, de idei.

Orice poezie implică mister și dispare odată cu el. Acest mister nu e oare cu atât mai fidel redat cu cât este exprimat așa cum a fost simțit?

Sau orice mister nu poate fi prin definiție decât: ambiguu, voalat, sublim.

Acest fel simbolic de a scrie, acest fel bogat de a se exprima, e de altfel nu modern, ci dimpotrivă vechi ca și lu mea.

Pithiile ar fi un exemplu luat la prima aruncătură de mână.

Poezia hermetică ajunge însă la o mare splendoare abia în a 2-a jumătate a sec. al 16-lea, cu ilustrul poet spaniol: Don Luis de Gongora y Argote. Strofele lui de o strălucire și intuiție poetică admirabilă au făcut epocă.

Dacă acest fel poetic de a scrie simțirile tale a persistat din acele vechi timpuri, perindându-se rând pe rând cu poezii ilustrate în Italia, Franța, Anglia, Germania, America, găsim peste tot admiratori entuziaști și sinceri, e credem o strălucită dovadă a valabilității lui.

Un Merini în Italia, un John Lilly în Anglia, un Honoré d'Urfé în Franța nu pot fi decât o cheazăie, — rămânând numai la poezii cei mai vechi — că hermetismul în prozodie, nu poate fi un pur capriciu sau un snobism.

Ion Barbu a dus la o înaltă desăvârșire acest gen nou al poeziei românești. E formula așa zisă **cultistă** și care nu e una, având atâtea nuanțe câți poezii sunt. Fiindcă dacă sentimentul poetic e unul, expresiunea lui poate fi înmulțită la infinit cu talentele originale dela un moment dat.

Nicăieri pseudo-poetii nu s'au putut însă mai mult strecura fără prea multe posibilități de verificare, ca în această pădure spinoasă a hermetismului. Pașaportul nu putea fi controlat decât de omul cu multă cultură și multă intuiție asupra poeziei. Dar aceasta nu înseamnă să analizezi didactic. Abatele Bremond a avut chiar curajul să afirme că pentru a ceti poetic un poem, nu e nici măcar nevoie să-și pricepi înțelesul. Inefabilul poetic, acel polen, acel solz pe aripă de flutur viu, există tocmai în tremurul acestei expresii ambigue. Ori din care școală poetică și a oricărui poet ar fi, poezia, ea nu e mai cu seamă **sens logic**, și un vers poate fi de o mare poezie fără să exprime nimic rațional.

Claritatea e una din primele condiții ale prozei, și dintre cele din urmă ale poeziei.

Niculae ado-mi papucii! observă un estet, e extraordinar de limpede, și tot atât de puțin poetic.

Tălmăcirile poeziei sunt de viziuni și nu de idei, iată și unul din motivele clar-obscurului ei. **Dar să nu confundăm, obscuritatea nu înseamnă haos.** Obscuritatea nu e decât o conciziune și o mărare a precizunii exprimării.

Bergson a spus în mod general că marele artist e tocmai acela ce încearcă să exprime ceea ce nu poate explica.

Nu e poate cea mai bună lămurire asupra poeziei?

Dar vād că după atâtea disocieri tot n'am ajuns să dau o definiție a poeziei, deși puteam s'o fac dela primele rânduri. N'am făcut-o fiindcă cred alături de Han Ryner:

„Nul n'a défini la poésie sans la retrecir et sans exiler hors de ses limites un grand nombre de poètes. Les définisseurs il y a un siècle, condamnaient les uns Shakespeare les autres Racine.”

Am vrut să-și explic aci pe toți aceia ce au înțeles și au redat poezia.

Problema Grigorescu

(Urmare din pag. I-a)

În Transilvania, în primul rând influența latină este cea mai simțită. Nu se pot nesocoti totuși influențele germane, slave, maghiare, etc. Moldova și-a desăvârșit evoluția artistică în urma înrăurilor polone și ruse. Influența bizantină s'a exercitat în mare parte sub influența rusească. Și astfel analizând fiecare provincie, găsim o variație destul de mare a concepțiilor spiri-

mai sus este o dovadă vădită a puterii unui curent artistic. Din Apus n-er venit un exemplu măreț de perfecțiune. Era logic, ca noi să-l urmărim.

Nu ar fi fost admisibil ca țara noastră să disprețuiască un curent de valoare universală, pentru a se reintoarce la un gen mort de mult și a-l reinvia. Această reinviere se putea înfăptui numai în lipsa unui

tuale ceea ce ne face să nu ne putem angaja prea ușor la stabilirea unui specific românesc în artă, de origine bizantină.

Observăm însă substratul latin la toate regiunile. Deci numai căutând în această direcție, se poate găsi înfăptuirea unei arte românești. Nu în ortodoxism care după cum ne-a arătat d. N. Crainic, este un concept creștin de semnificație mistică și de valoare universală. Al românilor, numai ca fiind cuprinși în grupul credincioșilor și nu specific lor.

Artă românească este un complex de limpezime latină, de sentimentalism slav și de profunzime nordică.

Fuziunea acestor 3 influențe divergente, nu cred să se fi făcut încă. Dar tinzând către ea, artă românească își poate găsi înfăptuirea perfectă și în nici un caz spre ortodoxism, care din punct de vedere al artei plastice corespunde uneia din epocile de desvoltare ale artei bizantine, încetățenită în principatele românești, în anumite momente de înflorire artistică.

Artă plastică românească nu este deci o artă specific ortodoxă. Maestrul Grigorescu dacă s'ar fi inspirat numai din ea, ar fi apucat calea greșită a unei concepții introduse artificial. Spiritul românesc este un spirit mai fin, mai eclectic, sensibil la influențele superioare ale culturii apulene. El nu poate fi închis numai în cadrele rigide ale ortodoxismului.

Curentele noastre artistice de căpetenie și-au găsit izvorul lor de inspirație în apus, vădind prin aceasta o trainică comunitate în universalitatea artei, care respectând caracteristicile unui popor nu rămâne mai puțin de o esență superioară și universală.

Evoluția noastră literară a început sub imboldurile străine. Și cred că nu putem nega valoarea românească a artei lui Alecsandri, Bolintineanu, romantismul francez în fond, sau a lui Eminescu, cel german.

Evoluția noastră plastică, s'a încadrat în aceleași tendințe. A urmat exemplele Apusului. Luchian, Aman, în trecut; Pătrașcu, Ștefan Popescu, Steriade, azi, și alte multe exemple. Este o realitate pe care nu o putem nega și care caracterizează pictura noastră.

Se poate zice: e rău.

Totuși nu e rău. Cum am spus

altfel de curent; dar în nici un caz când, puternic și viguros, impulsul perfecțiunii artistice se face simțit. Drumul lui Grigorescu pe această bază a pornit, s'a cufundat în perfecțiunea artistică venită din afară cum orice pictor ar fi făcut.

Oare pentru că renașterea franceză urmează celei italiene, se poate nega caracterul ei național? E ridicol să afirmăm aceasta.

Dar în cazul lui Grigorescu, afară de tendința materială de a urma un gen de pictură perfectă, fiind totuși român, mai găsim și altceva. Găsim că genul urmat de el este latin.

Ce este mai latin decât inspirația dela Barbizon, școala franceză, intrupând luminile naturii, căutând în culoare și umbră înțelesul unei lumi.

Grigorescu, prin tendința lui de a proiecta lumina în totul, este în primul rând românesc, fiindcă lumina e latină și noi suntem latini.

Redând structura această specifică țării noastre, a devenit românesc.

Din teritoriile României ce au fost despărțite sute și sute de ani, răsar concepții spirituale diferite. Printre aceste concepții putem afla un ortodoxism pronunțat. Însă totalitatea spiritului nostru de origine latină trăit în aerul limpede al munților sau în nesfârșirea stepelor pe unde încețoșerile nordului nu se avântă, nici credința încordată a Orientului mistic și transcendent, este de o curățenie și de o amplexare specifică. El strălucește și se irizează în soare.

Grigorescu aceasta a prins în penelul lui.

A introdus o artă franceză? Nu găsește. Pentru a introduce o artă franceză trebuia să existe o artă românească. Dar ea nu exista. Și Grigorescu, neavând prin urmare unde să învețe meșteșugul, s'a dus în capitala artelor. Acolo a învățat. Ce? Să-și întrebuițeze talentul, în modul cel mai perfect. Numai atât. Cum? Într-o manieră care, din fericire, era foarte naturală poporului nostru, din considerentele amintite mai sus.

Înapoi în țară, după aceasta, a perfecționat genul început și a devenit românesc, pentru că și spiritul nostru ca și cel francez este latin și pentru că Grigorescu a priceput că latinul din noi e lumină.

Lumină îi este opera, lumină românească.

VICTOR POPESCU

Cântec neîmplinit

Puternicele vise
Sunt astăzi fără nume
Atâtea frunzi stelare
Zac falnic sub pământ
Cel ce-a învins e palid,
Măna'n neant plutește.
Turle umile joacă
În spațiul dintre noi.

Viața răstăginită
Mai pilpăie în zare,
Luminile n'întepte
S'au stins pe firmament
Dar fraged e pământul
Și-odihnitore moartea.
Crengile-i de răcoare
Și astăzi s'au mișcat.

De-ar fi în vasta noapte
Să n'utecăm minunea
Ce-o îngrijiam cucernici
Sub soarele de sus,
Trudite clipe încă
Și-ar regăsi pământul
Și pe întinderi moarte
Am fi biruitori.

IULIAN VESPER

PUSTNICUL

În pădurea galbenă unde cântă frunzele
Pasul căprioarelor a svântat potecile
În pădurea galbenă se fărâma crengile
Și'n bordeiul somnului zac salbăticuniile.

Păsările cerului își impart semințele
În pădurea galbenă din tăcerea muntelui
Unde ard tristețile mari ca lumânările,
Unde cad aripile, ca neizbândirile.

Pustnicul tăcerilor în altarul stâncilor
Cântă rugăciunile ca o spovedanie
În pădurea galbenă, vântului și prundului
Și nemărginirilor li se roagă pustnicul:

„Sâmbur sfânt al Totului, încolțit, ca lacrima,
Pe răzorul inimii, cu mireasma visului!
Iartă suferințele și căderea lumilor,
Când săgeata clipelor ne rănește sufletul!

Să ne fii durerilor blând ca veșnicile
Să ne-arăți cărările, să desfunzi hățșurile,
Să pășim cu sufletul n' luminășul cerului,
Sâmbur sfânt al Totului, sâmbur sfânt al Totului!

STEFAN STANESCU

SOFONISBA ANGUISCIOLOA

PICTORIȚA REGELUI FILIP AL II-lea *)

de OLGA GRECEANU

Într-o zi, acum câțiva ani, răsfoind la Biblioteca Regală din Bruxelles, un album de schițe al lui Antoine Van Dyck, găsesc desemnat și chipul unei bătrâne, cu privirea plecată, un șal negru în jurul gâtului, iar dedesubt purtând mențiunea că e Sofonisba Anguisciola și data de 12 Iulie 1623.

Nu știam cine a fost Sofonisba Anguisciola; am răsfoit mai departe albumul și micile notițe, printre cari se găsea și o scrisoare scrisă tot de Van Dyck, prietenilor lui, și în care, vorbind de Sofonisba Anguisciola, spune: „Am învățat mai mult de la această femeie oarbă, decât de la maestrul mei cari văd bine”.

Scrisoarea era din Genova, datată cu anul 1626. Prin urmare, bătrânică din album era o pictoriță, și o pictoriță de mare valoare, de oarece Van Dyck a prețuit sfaturile ei mai presus de ale maestrilor lui.

Și totuși, nimeni nu știe nimic de ea. Nu i-am citit nici odată numele, în nici un studiu de artă. S'a născut dintr-o dată în mine curiozitatea și dorința de a învia pe această necunoscută atât de atrăgătoare.

Vroiam cu orice chip să scot din întineric pe sfătuitoarea lui Van Dyck, să aflui unde s'a născut, unde a trăit, uned-i sunt lucrările, ce destin a avut.

Vroiam s'o înviez, s'o înfățișez întreagă ochilor mei, așa cum izbutisem cu Marguerita Van Eyck, cu Savinia Fontana, cu Catherina Vigri.

Întâi, i-am căutat urma în muzee. Nu e muzeu în care să nu aibe loc de cinste și n'a fost tablou de al ei, care să nu fi fost întâi atribuit lui Tițian.

La Viena, la Berlin, la Dresda, la München, la Zürich sau Posen, în zeci de galerii și colecțiuni particulare din Anglia, fără să mai vorbesc de toate orașele din Italia, peste tot se găseseră opere de Sofonisba Anguisciola, opere puternice, serioase, sobre, virile. Nimic șovăitor, nimic femeesc, nimic de efect.

Sofonisba Anguisciola. Autoportret (Muzeul Poldi-Pezzoli din Milan)

Dacă Van Dyck a recunoscut singur eficacitatea sfaturilor ei în cariera lui, și dacă operele Sofonisbei au putut fi confundate cu ale lui Tițian, cum am putea spune altfel decât că Sofonisba Anguisciola a fost cea mai desăvârșită dintre toate talentele feminine până azi?

Fericită de descoperirile din muzee, am făcut tot posibilul, cu orice împrejurare ce-mi dădea pașii în Italia, să mă apropiez de ea.

Pe ramele operelor ei, o etichetă bronzată repeta de fiecare dată: „Sofonisba Anguisciola, născută la Cremona în 1535, moartă la Palermo în 1626”.

Mi-am făcut socoteala că a trăit 91 de ani. Imposibil să nu aflui ceva dintr-o viață de 91 ani.

Am aflat multe despre Sofonisba Anguisciola și pentru prima oară le povestesc aci, în aceste rânduri:

Sofonisba s'a născut așa dar la Cremona, în anul 1535. Familia Anguisciola era una din cele mai vechi și mai renumite case din Italia, și despre ea se povestește următoarea legendă: când orașul Constantinopol era asediat de Greci, în 726, sub domnia lui Leon al III-lea Isaurianul, un oarecare Galvani de Sordi, originar din Anglia, salvează orașul grație unei șiretenii. Cum acest Galvani avea la blazonul lui un șarpe — pe latinește „anguis” —, mulțimea, pentru a-l sărbători și neștiind cum îl cheamă, a strigat: „Anguis solo, fecit victoriae”, și i-a rămas numele de Anguisciola. Familia Anguisciola și-a zis mai târziu Anguisciola și s'a despărțit în trei ramuri: una la Piacenza, alta la Milano și a treia, din care se scoboară Sofonisba, la Cremona.

Această din urmă ramură poate fi urmărită până în secolul al IX-lea; găsim, de exemplu, în anul 820, un preot, care aduce la Cremona un tablou reprezentând pe sfânta Agatha, tablou pe care el, preotul Anguisciola, îl primise în dar la Cetana, pentru o preț frumoasă și mișcătoare predică ținută în fața unui întreg popor.

Un altul, Orlandino Anguisciola —

după o mențiune ce există în registrele decurionilor din Cremona, — a trăit prin 1127. Se pierde apoi urma lor câțiva timp, pentru a-i regăsi la sfârșitul veacului al XIV-lea, cu Francesco, Valeriano și Agostino, savanți profesori și mari demnitari eclesiastici.

În secolul al XV-lea, apare un Anibal Anguisciola, în serviciul ducelui de Milan, Ludovic Maurul. Se spune că în timpul când Venețienii încercau să ocupe republica milaneză, după ce cuprinseseră provincia Cremona, Anibal le cedă provincia Milanului, pentru suma de 2000 sechini.

Acest trist erou e bunicul Sofonisbei. Fiul său, Amilcar, adică tatăl Sofonisbei, a fost decurion până în 1528, când se căsătoriește cu nobila Bianca Pozona.

Din căsătoria lor se nascu un fiu, Asdrubal, și șase fete: Sofonisba, Elena, Minerva, Europa, Lucia și Ana-Maria, toate pictorițe și toate cu talent.

La 11 ani, Sofonisba a luat lecții de pictură în atelierul lui Bernardino Campi; la 14 ani a părăsit atelierul lui Campi, pentru atelierul lui Gatti, iar la 16 ani i-a lăsat și pe unul și pe altul, ca să lucreze singură, fără sfatul nimănui, acasă la ea.

Cum și surorile ei practicau pictura, casa lor din Cremona era numită „Templul Artei și al tuturor virtuților”.

La 19 ani, reputația Sofonisbei era atât de mare, că scriitorul Salvati, adresându-se lui Bernardino Campi, în anul 1554, îi scrie: „Maestro della bella pittrice cremonese”.

Faptul de a fi fost cândva profesorul Sofonisbei, trecea drept un titlu de glorie.

Orașul Cremona — de la primele tablouri ale Sofonisbei — devenise loc de pelerinaj, iar Tomaso Cavallieri, un bun prieten al lui Michel Angelo, voind să facă un dar de preț lui Cosimo Medici, îi trimite o „Cleopatra” de Michel Angelo și un desen de Sofonisba.

Unul dintre marii ei admiratori a fost și Anibal Caro, traducătorul „Eneidei”; văzând la Roma, în anul 1558, un autoportret al ei, n'a avut pace până când n'a cerut tatălui Sofonisbei, să-i trimită și lui unul din aceste autoportrete, ce începuseră să apară mai în toate galeriile de artă.

Tatăl Sofonisbei i-a promis, dar îndată ce un autoportret era terminat, lua alt drum și de fiecare dată Anibal Caro era amânat pentru o dată viitoare.

În sfârșit îi trimite replica portretului mult dorit, dar abia se desparte de el, că îl și cere îndărăt, pentru a satisface o obligație mai imperioasă ce și-a luat față de Împăratul Rudolf al II-lea.

Anibal Caro s'a supărat: „Cum, scrie el, faci cu mine așa cum faci cu un copil cărui i-arăți numai cișele și nu i le dai? De trei ori mi-ai făgăduit portretul, în fine mi l-ai trimis, și acum mi-l ceri înapoi? Ai vrut întâi să-l meriți, să-l sper, să-l doresc, în fine să-l posed, și fiindcă acum îl am, nu înțeleg de ce mi-l iei înapoi, decât doar fiindcă faci puțin caz de persoana mea, și încă mai puțin de cuvântul dumatiale de onoare. În ceea ce mă privește pe mine, nu importă; cât pentru d-ta, gândește-te bine; dar dacă mă plâng astfel, e pentru că nu vreau să fiu luat drept o găscă. Aceasta nu înseamnă că voi înceta vreodată să admir marea talent al fiicei d-tale; vreau, din considerație pentru meritele ei artistice, să fiu iertător față de nedelicatețea d-tale.

Scrie la Parma, la 14 Iulie, 1559”.

Anibal Caro n'a mai avut nici odată portretul, care a rămas în colecția Împăratului Rudolf, până la moartea sa, când l-a dăruit Muzeului din Viena, uned-e și azi, și a cărui reproducere o dau aci.

Sofonisba și-a făcut acest portret cu cinci ani în urmă, când n'avea decât 19 ani. Frumoasă nu e, ochii sunt prea mari, prea albaștri, prea deschiși, dar portretul e minunat. Nici o șovăială. Trecurile dintre un ton și altul n'au nimic chinuitor, dimpotrivă o mare siguranță în volum și linie, și mai ales în dispoziția de umbră și lumină. Și acest portret n'a fost decât un început în cariera ei, un început totuși răsunător, de oarece cei mai mari protectori ai artei și-au îndreptat privirile spre ea.

Tineretul din Cremona — tot așa de tânăr ca și ea — nu mai mergea în Academii oficiale, ci venea la Sofonisba. Unul din elevii ei a fost și Francisc Piola, excelentul desenator; dar mai renumite au fost însăși surorile Sofonisbei:

Anna-Maria, măritată cu Jacopo de Sommi. La 15 ani a pictat „La Madonna della Scalla”, după Corregio, azi în colecția lui Giuseppe Beltrami din Cremona; a mai rămas dela ea o altă Madonă, în Galeria din Cremona, pe vremuri proprietatea lui Antonio Romanini.

Lucia, mult mai talentată decât Anna-Maria și foarte frumoasă, era o excelentă muzicantă. Campi și Orlandi pretind chiar că era aproape de valoarea sori sale Sofonisba. Operele lăstate sunt inegale dar portretul sori sale Europa, al unei Doamne în Galeria

Borghese din Roma și portretul Duce-lui de Saxa, ar putea să ne convingă acea că dacă Lucia nu ar fi murit așa de tânăr, ar fi fost egală Sofonisbei.

Europa, o făptură delicioasă, cu o frunte minunată și cu doi ochi încântători, a cucerit inima contelui Carlo Schinchinelli. Devenită contesă nu și părăsește atelierul, nu încetează de a picta portretele tuturor oamenilor însemnați ai epocii și din localitatea ei, portrete ce se găsec și azi în diferite muzee. Multe neiscălite, dar șasezeci de portrete sunt semate, printre cari și portretul mamei ei, nobila Bianca Pozona, pe vremuri la Galeria Brera din Milano, dar mărturisesc că eu nu l-am mai văzut acolo.

Minerva, moartă de tânăr, era mai slăvită pentru cultura literară decât pentru talentul ei de pictoriță.

Iar Elena, care a studiat odată cu Sofonisba în atelierul lui Campi și Gatti, s'a călugărit. Sofonisba a pictat-o cu multă puritate și energie, în costumul monahal din ordinul San Vincenzo, din Mantua. Pentru familie și societate era călugăriță; pentru călugărițe era pictoriță; în interiorul mănăstirii își desfășura talentul de compozitoare. Capetele erau perfect executate, dar trupurile păcătuiau, căci pudoarea interzicându-i studiul nudului și al anatomiei, erau executate fără nici o consistență.

În timp ce această Academie a Sofonisbei devenea cu adevărat un templu al artei, toată activitatea a trebuit să fie întreruptă pentru că Sofonisba avea să se bucure de o protecție ce urma să le pună în umbră pe toate celelalte; căci într-o zi, tatăl Sofonisbei primește neașteptata invitație de a veni cu fiica lui la ducele de Sessa, guvernatorul orașului Milan.

Fără să bănuiască ce avea să mai urmeze, Amilcar Anguisciola și Sofonisba se urcă în diligență și pornesc spre Milan.

Fără îndoială, ducele de Sessa își dorea portretul, și era o mare cinste pentru tânără pictoriță să fie astfel aleasă.

Acolo, în curtea pietruită a castelului, aștepta la scară un echipaj ca în povești tras de 6 cai albi; apoi doi gentilomi, două doamne de onoare de la Curtea Regală din Madrid și doi lachei personali ai Regelui Filip, veniți cu toții să ducă pe Sofonisba cu ei, la tristul palat din Escorial.

Pe masa ducelui de Sessa, o scrisoare cu 8 peceți, înaltă de ducele de Alba, „seniorul fără inimă și fără frică”, prin care cerea îndeplinirea acestei dorințe a Majestății Sale Catolice Filip al II-lea.

Sofonisba a lăsat capul în jos la citirea acestor rânduri. Să meargă ea la Curtea celui mai fanatic Rege, la tiranul proverbial, la oribilul inchiștor, la crudul și neliniștitul Filip al II-lea? N'ar fi vrut. Dar pe vremea aceea, tatăl decidea, și el a zis „da”.

Înainte de plecarea peste mări și țări, Sofonisba execută în mărime naturală portretul ducelui de Sessa, pentru care nesăfiosul părinte primește drept preț patru cuverturi în întregime brodate cu aur.

Acestea se întâmplase în 1560, când Sofonisba avea 24 de ani, și când murise Velasquez, pictorul regelui Filip.

Era primăvară.

Ajunzând la Escorial, în pragul regelui palat, însuși Regele Filip o aștepta.

Sofonisba înregistrează în mintea ei de portretistă, din prima clipă, tot ce este anormal în această figură prea lungă, deformată de maxilarul de jos, prea piezis, așa cum îl au toate ființele violente și e cuprinsă de o teamă nebulă.

Paloarea feței, regele o pune pe socoteala oboselii și o invită să se odihnească, după ce-i anunță că-i face deosebita cinste de a numi „a douăsprezecea Doamnă de onoare a Reginei”.

Această Regină era pe atunci o copilă de 16 ani, Elisabeta de Valois, fiica lui Henric al II-lea regele Franței; crescută în veselia și libertatea Curții din Franța, s'a văzut dintr'odată aruncată în atmosfera de închisoare a tristului și posomorâtului Escorial.

Fusese logodită cu fiul Regelui, cu nenorocitul Don Carlos, dar tatăl, îndată ce o văzu, o dori pentru el, și s'armăna Elisabeta în loc să cunoască fericirea alături de Don Carlos, n'a cunoscut decât gelozia continuă a tatălui și atmosfera veșnic încercată de băneli.

Pe Don Carlos nu-l mai vedea decât în ocazii oficiale și dureros încercau să-i zâmbească unul altuia. Intr'una din aceste zile apăsătoare a sosit la Curte pictorița Sofonisba.

În această țară străină și ostilă, unde mica regină n'avea nici un prieten, pe nimeni cărui să-i spue ce-i apăsă sufletul, pe nimeni în care să se încreadă, Sofonisba i-a fost îndată o prietenă prețioasă, o confidentă, o tovarășe de care nu mai vroia să se despartă.

Regele privea cu ochi buni această prietenie, și numai în atelierul în care pozau, pe rând, toți membrii familiei regale, numai acolo, în acea încăpăre, spionii nu se arătau. Era singura ușă pe care o puteai deschide pe amândouă părțile fără să tresari.

Sofonisba Anguisciola. Portretele a doi necunoscuți (Pictură atribuită multă vreme lui Tițian. — Galeria Doria din Roma)

Pentru Regina Elisabeta, acest atelier devenise un colț de rai. Se simțea liberă, fericită. Poza ore întregi. Despre ce au vorbit amândouă, ce și-au mărturisit una alteia, dar i-a putut prinde Sofonisba, pe sărmana figură, un zâmbet?

Regele însuși a fost atât de mulțumit de opera pictoriței, încât nu numai că a cerut să-i pozeze și el, dar i-a făcut și un dar de mare preț, acordându-i și o rentă anuală de 200 coroane de aur.

Papa Pius al IV-lea a vrut și el o replică a portretului Reginei, la primirea căruia îi scrie:

„Îmi este scump portretul, nu numai pentru că e executat de d-ta, cu o mare îndemânare, dar și pentru că reprezintă pe o ființă pe care o iubesc părintește. Îți mulțumesc, certificând că-l voi păstra între obiectele cele mai prețioase, ca o dovadă de talentul d-tale, care oricât ar fi de mare nu este încă decât cel mai mic între celelalte merite ce ai”. (Roma 15 Octombrie 1561).

Originalul portretului a fost distrus de un incendiu la Prado, iar replica pe care Papa făgăduia s'o păstreze printre cele mai prețioase opere de artă, n'am găsit-o în tot Vaticanul.

După regină au pozat pe rând, în fața Sofonisbei, regele Filip și sora lui Serenissima Principesă, și chiar Don Carlos, care avea să fie omorât opt ani mai târziu, din ordinul gelosului său părinte.

Pentru portretul lui Don Carlos, Sofonisba primește în dar, din chiar mâna Regelui, un diamant în valoare de 1500 monezi aur.

Sofonisba a stat patru ani la Curtea Regală din Escorial și Madrid, și poate că ar mai fi stat, dacă Regele, generos cu ea cum n'a fost cu nimeni altul, n'ar fi măritat-o cu Fabricius de Moncado, un scoborător al primilor duci de Bavaria, din casa Agilofinilor, și frate cu Francisc al II-lea, principe de Palermo și vice-regele Siciliei.

Nu numai că lua un soț ilustru, dar Sofonisba mai primea din partea Majestății Catolice o zestre de 12.000 monezi de aur, și o rentă de 100 monezi de aur pe an, rentă ridicată pe vama orașului Palermo, iar din partea reginei intristate, o rochie în întregime brodată cu pietre prețioase veritabile.

Sofonisba e acum bogată, poartă blazon la echipaje, la poarta Castelului și la rufe, dar nici o clipă nu încetează să picteze și să socotească mereu că ade-vărata fericire nu-i poate veni decât din arta ce o pasionează.

Sofonisba Anguisciola. Autoportret (Galeria imperială de pictură din Viena)

Vice-regele, cumnatul ei, o stimează în așa măsură, că acordă favoruri și recompense numai în urma intervențiilor ei.

A trăit fericită la Palermo, până în 1584, când rămâne văduvă.

Regele Filip, care n'a uitat-o și care încă o protejează cu aceeași căldură cu care a ocrotit-o un sfert de veac înainte, o invită să-și reia locul la palatul regal. Dar cum putea Sofonisba să mai trăiască în palatul din care lipsea regina Elisabeta și zâmbetul trist al lui Don Carlos? Patru ani după plecarea ei din Madrid, au murit în același an, misterios, și unul și altul. Palatul regelui Filip, trebuie să fi fost acum mai posomorât ca niciodată, și nu era tocmai ceea ce-i trebuia unui suflet amărât.

Tot mai bine era să se înapoieze la Cremona, de unde plecase cu 20 de ani în urmă. Și a luat drumul țării ei.

Destinul a vrut însă altfel. Pe galera genoveză pe care se imbarcase, era comandant seniorul Horațiu Lomellino. Înainte ca galera să ajungă în port, Horațiu și Sofonisba s'au logodit...

Ca o aprobare a gestului ei, Regele Filip îi acordă un surplus de 400 monezi de aur, pe lângă vechea pensiu ce-i plătea de un sfert de veac.

Noul menaj se instalează la Genova. Ca și la Palermo, ca și la Cremona, ca și la Palatul Regal din Escorial, prima grije a Sofonisbei e să-și instaleze un atelier plăcut, atelier ce va fi vizitat de cele mai ilustre personaje ale epocii, principii, savanți, artiști.

În 1599, când Infanta Isabela-Clara trecea spre Viena pentru a se mărita cu Arhiducele Albert, își întrerupe călătoria la Genova, pentru a mai gusta câteva ore plăcute în tovărășia Sofonisbei, pe care o numea „vechea mea prietenă”.

Sofonisba, care nu vedea în fiecare individ decât „un portret”, execută magistral chipul principesei, pe care i-l trimite la Viena, ca dar de nunta.

Occupată cum era în activitatea ei artistică, nici nu simțea că îmbătrânește. Dimpotrivă, avu încă curajul să deschidă o Academie, unde s'a îmbulzit tot tineretul genovez, dar în loc ca acest tineret să adopte paleta sobră și nobilă a Sofonisbei, gândirea concentrată și desennul pur, el căuta efecte ușoare, colorit viu, impresii superficiale, așa în căt Sofonisba se grăbi să închidă porțile Academiei, unde spiritul decadent se răsfața.

Rămăși văduvă a doua oară, începe să simtă golul din jurul ei. Părinții și surorile i-au murit de mult. Morți sunt și protectorii ei de altă dată, Campi Gatti, Papa Pius, Anibal Caro, Regele Filip.

Unde să se mai ducă?

La Cremona nimeni n'o mai aștepta. A rămas la Genova.

În 1623 se duce la Palermo. Acolo întâlnește pe Van Dyck, frumosul adolescent venit din Flandra pe un cal alb, ce-i dăruise Rubens.

Sofonisba îl sfătuiește să viziteze Roma, Florența, Bolonia, Mantua, îi dă recomandări și scrisori către marii artiști, și-i promite, în cazul că va veni la Genova, să-l prezinte Principelui Carignan a cărei protecție îi va putea folosi mult.

Au trecut doi ani și Van Dyck, după ce a vizitat toată Italia, se pregătește să se întoarcă în țara lui, dar nu uită să mai facă un ultim drum la Genova, pentru a mai întâlni odată pe interesanta pictoriță.

Ajunge aci, într-o seară de Octombrie, și chiar atunci urcă străduța ce duce la atelierul Sofonisbei.

Ușa era deschisă. În mijlocul atelierului, pe un jet înalt, îmbrăcat cu o

*) Din volumul în pregătire „Celebrități uitate”.

CARTEA FRANCEZA

LOUIS BERTRAND: Une destinée (V): Mes années d'apprentissage

(A. Fayard — Paris, 1938)

Semnalam în acest loc, cu câteva săptămâni în urmă, cartea unui scriitor de formațiune suflătoare exclusiv lirică: *Les pas ont chanté*, a d-lui A. de Châteaubriant. Cu tot caracterul de confesiune neretică a unei experiențe intime de artist, esența acesteia, ca fapt singular și unic, rămânea totuși ezoterică, greu accesibilă înăuntrul unor simboluri în care se resorbeau vibrațiile ei cele mai secrete, într-o continuă răsfrângere asupra miezului lor izvoditor.

Față de linia melodică simplă, ca a unei sonate și de narcisismul acelor pagini, memoriile d-lui Louis Bertrand, ajunse cu *Mes années d'apprentissage* la al cincilea volum din seria intitulată „Une destinée”, se așază la polul opus, nu numai prin bogăția polifonică a orchestrării unor simțiri și convingeri împărțite cu generozitate și căldură cuceritoare sau impuse cu o vehemență imperioasă care nu îngăduie replică, dar încă, și mai ales prin neconștientă irumpere a unui optimism stenic, aparent aci sub înfățișarea unei radioase sociabilități — cea desăvârșită sociabilitate a marilor spirite identificate adeseori ca unul din darurile cele mai prețioase ale culturii franceze.

Mes années d'apprentissage e în primul rând și în esență o carte de filosofie a experienței dar o filosofie care nu se rătăcește în teoretizări sau considerații abstracte nici nu alunecă înspre generalități sterile ci neconștient rămâne în legătură imediată și într-un schimb activ cu plasma vie a realității zilnice, modelând-o și modelându-se după răsfrângerile mereu schimbătoare ale împrejurărilor vieții. Nimic din optimismul pragmatic, laborios și aplicat al unui „profesor de energie” și filosof profesionist al experienței, ca de pildă William James. Sociabilitatea ca formă superioară, de o supremă distincție și eleganță suflătoare a optimismului nu are nimic comun cu optimismul practic al psihologului american, optimism care nu-i decât o valoare standard, expeditivă și anonimă, obținută printr-o sfortare a voinței. Sociabilitate înseamnă împotrivă o tendință afirmată către individualizare și o desăvârșire a personalității — în înțelesul pe care i-l dă psihologia modernă — obținută printr-o operație subtilă și nesfârșit nuanțată, în timpul căreia s'ar petrece minunea unei prefaceri radicale, a unei transmutații în elementele alcătuitoare ale structurii suflătoare. Și este neșus de emoționant să te gândești că a fost totuși cu puțință ca această floare supremă să iasă din sămânța unui „pesimism congenital”, cum este acela pe care și-l recunoaște memorialistul „Anilor de ucenicie”!

D. Louis Bertrand a găsit, ca să se definească, o formulă fericită, cea mai potrivită cu puțință: „un liric exact” și în aceeași măsură „un realist integral”, întrucât lirismul d-sale rămâne strâns legat de realitate, năzuiește să fie expresia integrală a vieții în toate formele ei de manifestare și cu deosebire a celor care în viața se manifestă „en gloire”.

Iată cuvântul revelator așteptat, mărturisirea pe care nu se sfiește s'o facă: această preferință pentru aspectele „glorioase” ale vieții, care explică accentul chateaubriandes al „Anilor de ucenicie” și admirația d-lui Louis Bertrand pentru autorul „Martirilor”. Și iată cum, ajuns în amurgul vieții, de unde privești se desfășoară cuprinzătoare asupra activității trecute, constatând că pentru sine aerul a devenit irespirabil și că „e timpul plecării”, schitează cu obișnuita-i sinceritate brutală, bilanțul acestei activități:

„Ce sunt eu, literar vorbind? Ce am făcut? Unor astfel de întrebări șovăiesc să răspund. Faguet nu mă prețuia mai mult decât pe un simplu descriptiv. Totuși nu m'am mărginit, cum zicea Gautier, „să zugrăvesc ziduri”. Am scris o duzină de romane, eseuri, memorii, cărți de călătorie și de critică, studii istorice, am făcut chiar gazetărie politică.

Unii îmi spun că nu sunt romancier. Se prea poate. Dacă a fi romancier înseamnă a povesti o istorie cu început și sfârșit, când nimic nu începe și nu se sfârșește în viață; sau să născoci o intrigă al cărei interes merge crescând, să faci să se miște personajele ca niște păpuși trase de sfoară, mărturisesc că de așa ceva nu prea mă sînchisesc. Această fatică mă stânjenește în nevoia mea de adevăr. Am știut totuși să povestesc o istorie ca oricare altul. Și, ceea ce-i mai de preț, am creiat tipuri,

le-am însușit cu o viață profundă — tipuri în care se recunosc o mulțime de inși, ca Domnișoara de Jessincourt, ca Pèpète și Balthazar, chipuri de Africani, chipuri de Lorenezi autentici. Și pot spune că, acolo ca și în altă parte, am reînviat toate subiectele de care m'am ocupat, dela teza mea despre *Sfârșitul clasicismului* până la *Istoria Spaniei*. Am redat adevăratele lor chipuri lui Ludovic XIV, Filip II, Sfântul Augustin. Am descoperit o Lorenă, o Spanie și o Africă necunoscute încă. Am arătat veșnica reticentă a suflului lorenez, am răzbunat Spania de invazia Maurului și punându-l pe acesta la locul cuvenit, am arătat de care parte se găsea civilizația.

Am văzut Africa în realitatea ei eternă, am reînviat o mare tradiție deocamdată ruptă. Iar dacă Barrès s'a putut lăuda că „a făcut Lorena cum alții au făcut Republica”, pot și eu să mă laud de a fi „făcut Africa latină”, cum alții au făcut Republica și Lorena...”

Cititorul va identifica lesne, pe lista scrierilor d-lui Louis Bertrand, titlurile

Din „Africa latină”
Resturile Capitolului roman dela Džugga (Algeria)

unor opere la care se face aluzie în rândurile citate mai înainte. Iar dintre toate, mai ales acelea care ne sunt indicate, cu îndreptățit orgoliu, pentru a fi „făcut Africa latină”, îi vor supraviețui fără îndoială, în admirația cititorilor de mai târziu, adică Africa. *Le livre de la Méditerranée, Vers Cyrène, terre d'Apollon*. Se va recunoaște în scurtă vreme cred, căta inteligență divinatoare și putere de viziune profetică se ascund sub aparent himerica „Africa latină” proclamată cu atăta îndreptățit orgoliu de acest admirabil prozator, de acest liric exact, al cărui entuziasm lucid deosebește și face partea cuvenită „farmecului sensual și pueril” al arhitecturii maurești, recunoscând în ea ca o justificare a paradoxului lui Gobineau despre originile negre ale picturii și sculpturii în general. E un subiect favorit asupra căruia, firește, autorul revine și aci, în câteva dintre cele mai frumoase pagini.

Dar n'am spus încă nimic despre „ucenicia” de care-i vorba în această carte de amintiri, dar amintiri nu în înțelesul unui șirag de anecdote și episoade „fără altă legătură decât persoana autorului” — precizează d. Louis Bertrand — ci de reconstituire a unui destin, adică a unei vocații sau căutări de sine dealungul unei generații evocată și ea în măsura în care a putut-o cunoaște. O mărturie așa dar despre a cărei importanță și oportunitate își dă perfect seama cel ce o face. Este vocația scriitorului, al cărei îndemn imperios îl va asculta memorialistul nostru, pe atunci tânăr universitar, descătușându-se de orice obligațiuni i-ar fi putut stânjeni libera și deplină afirmare a unei personalități rebelă prin temperament oricărui jug. Împotriva mentalității universitare — *l'esprit petdeloup* cum îi spune cu humor d. L. Bertrand și cum i se spunea pe atunci, întâlnim pagini de o vehemență aprigă, caustice și imbibate de sucul unor adânci observații, demne prilejuri de meditație profitabilă, deși aparent pătimate. Desprind câteva rânduri numai, din care se va vedea cât de puțin s'a schimbat de atunci (dela sfârșitul veacului trecut) acea nenorocită mentalitate denunțată și cât de valabile sunt concluziile experienței ce ni se împărtășește, sub meridianele cele mai va-

riate: „În general — spun în general fiindcă sunt printre ei oameni admirabili, suflați și spirite de elită, — acești oameni sunt niște „pense-petit”, filinșărmane și meschine, ostile în taină față de tot ce-i întrece, temându-se de tot ce strălucește, de tot ce iese deasupra nivelului comun. La cei mai ciniși, nehotărârea celor lipsiți și de caracter și de originalitate, a timizilor adesea îmbăcșiți de scrupule, cari nu știu să se decidă, de teamă să nu ne dreptătescă și capra și varza, să nu înfrângă calicia regulii lui nici mai mult nici mai puțin; nătrâri cari sunt ca niște zăpăciți în viață, păsări de noapte orbite de lumina zilei, stângaci călcând în toate străchinile, împiedcându-se de toți copacii din drum, lunetici mereu aiurii. Alături de specia acestora, a căror năvotărie se acoperă de bune intenții și de moralitate, aceea a universitarilor ariviști și politicianti, soii care, dela instaurarea Republicii a Treia a produs o adevărată invazie de senatori, deputați și miniștri, — astfel că s'a putut spune, vai! că Școala Normală guvernează Franța.”

Aceștia se aruncă după slujbe cu nesățioase poftă plebeiene și cu o conștiință foarte ușoară. Sunt conșinși, mai întâi, că totul li se cuvine, având despre talentele lor o părere înaltă, de vreme ce au trecut examene grele și conșinși, pe de altă parte, că totul se obține prin favoare, intrigă sau bani. Toate acestea învăluite în frazeologie democratică și umanitară. Își fac de minune trebușoarele lor, sunt foarte prevăzători în ce privește conducerea micilor lor interese și de o nebunească nesocotință când este vorba de ale țării: toate experiențele politice, chiar cele mai absurde, găsesc în ei partizani, cu condiția să le asigure realegerea sau să le garanteze veniturile. Trăsătura comună celor două categorii e această sentimentalitate democratică și umanitară, care la cei de-al doilea se întrunește perfect cu cel mai sălbatic egoism și care-i asvârle orbește în cele mai absurde aventuri politice și sociale...”

S'ar părea, judecând după virulența acestei diatribe împotriva spiritului democratic și umanitarist, că d. Louis Bertrand este ceea ce unii francezi numesc astăzi, cu dispreț și oroare, un „fachiste”. Ar fi inexact. Să nu se uite că Franța este încă țara, poate singura din Europa, unde te mai poți sustrage tendinței centrifuge către extremele stângii sau ale drepte, care face aproape cu neputință de respirat atmosfera politică de pe continent.

Pentru completarea portretului moral al autorului voi adăoga și anticlericalismul lui, trăsătură care se întâlnește adeseori la francezii catolici, unită cu un foarte puternic sentiment religios cum voi arăta îndată. Denunțând primejdia internaționalismului pe care-l compară cu niște „Puteri ale Intunerului”, iar venirea lor cu aceea a Antehristului, d. Louis Bertrand, scrie: „Dacă ele ar ajunge să distrugă conștiința religioasă, să suprimă pe Dumnezeu din omenire, așa cum pretind, lumea ar ajunge un infern de mizerie, de sălbăcie, de cruzime și de abrutizare. Dacă eu cruț viața banditului care vrea să mă ucidă, să mă izgonească din țară sau să mă ardă casa și pentru că respect în el un membru al Christosului meu, pentru că e fratele meu întru Domnul. Umanitatea este în sine un lucru hidos. Nu pot să respect o ființă pentru singurul motiv că face parte din umanitate. Odată ce-l scoți pe Dumnezeu, legătura socială se rupe.”

Trebuesc citite apoi splendidele și pasionatele pagini închinăte Spaniei, acelei Spanii din vremea când încă nu era „contaminată de toate demențele democratice”, și îndrăgita „pentru atitudine ei refractară grosolaniei civilizației mecanice și moderne a evului nostru, încăpătănarea ei de a spune nu, de a se zidi în credință și tradiții ei, de a se zăvoi cu strășnicie împotriva tuturor molimelor franceze și europene”. Se va înțelege atunci că nu din strîmțată mentalitate a unui spirit retrograd isvoară această condamnare a barbarei civilizații moderne, ci dintr-un cult al artei, al lucrului frumos care-i „o veșnică bucurie”, cum sună celebrul vers al lui Keats. E un mesaj prețios, a cărui valoare unică se luminează deplin prin caracterul definitiv și întrucâtva postum al acestor pagini pe care autorul lor le-ar vrea scoțite ca niște „memorii de dincolo de mormânt”.

MIHAI NICULESCU

Sofonisba Anguisciola

(Urmare din pag. 5-a)

rochie neagră, având în jurul gâtului o dantelă dăruită de Regina Elisabeta, și în mână stănga enormul diamant de la Regele Filip. Sofonisba sta singură.

— Cine e? întrebă ea, la auzul unor pași ce nu-i cunoștea.

— Eu, Van Dyck.

S'a apropiat și cum Sofonisba făcu gestul să-i pipăie obrazul și bucele castanii, înțelese tânărul artist că bătrâna lui prietenă orbise.

Și iată că s'a petrecut ceva cu totul neașteptat. Această femeie oarbă, care purta în ea o experiență picturală de 72 de ani, a izbutit să dea cea mai fericită îndrumare artei lui Van Dyck.

Nu uitase Sofonisba că în lucrările ce Van Dyck îi arătase la Palermo, formele erau vigurose prezentate, că aveau unori o masivitate forțată, că figurile erau cam îndesate și culoarea pielii cam prea galben-aurie, și zile de-a rândul, în tihnitul atelier din Genova, încetul cu încetul, ea l-a vindecat pe Van Dyck de toate tendințele lui supărătoare.

L-a recomandat lui Filibert de Savoia, principelui Carignan, principelui Balli, marchizului Brignole-Sale și marchizului Durazzo. Tuturor, Van Dyck le-a făcut portretul și toate aceste portrete, departe de a reaminti pe Rubens, reamintesc acum operele Sofonisbei Anguisciola: capetele sunt văzute cu mai multă simplitate, în tonuri scăzute și fără contraste, și în expresii de liniște; tonurile galben-roșietice se convertesc în tonuri neutre, mai solide și mai puțin transparente; draperiile redată în ton închis, aproape negru, pentru a rezerva maximum de strălucire obrazului și mâinilor, e tot un principiu de-al Sofonisbei.

În toate manualele de istorie a artei, criticii subliniază această bruscă schimbare de viziune picturală în opera lui Van Dyck, fără ca vreunul să menționeze că schimbarea s'a făcut în atelierul unei femei oarbe și numai în urma sfaturilor ei.

Și de n'ar fi fost scrisoarea trimisă chiar de Van Dyck prietenilor, nici eu n'aș fi știut azi să spun că: „a învățat mai mult de la această femeie oarbă, decât de la maeștrii lui cari văd bine”.

Van Dyck a rămas în atelierul Sofonisbei câteva luni, aproape un an. Pe la sfârșitul verei anului 1626, pleacă în Franța, cu vaporul, plin de bani, de glorie și de nădejde în viitor.

Ea, Sofonisba, nu mai nădăduese nimic, decât o liniște bine meritată. Bătrână, singură și oarbă, a supraviețuit unei epoci istorice de mult încheiată, a supraviețuit nu numai protectorilor și familiei, dar chiar și elevilor.

Avea acum 91 de ani.

De ce a cerut să fie dusă la Palermo, îndată după plecarea lui Van Dyck? A fost poate mai fericită în prima căsătorie cu blândul Fabrizio de Moncado?

Acolo a murit și acolo a cerut să fie îngropată.

Nu există muzeu în Europa să nu aibă cei puțin o operă de Sofonisba Anguisciola. În majoritate, portrete, și mai ales ale ei. O poți urmări de la 16 ani, mai la toate vârstele, mereu aceeași ființă gravă și serioasă.

Bătrână, nu s'a pictat niciodată. Bătrână nu se vede decât în albumul lui Van Dyck.

A pictat și compoziții, dar nici una din compozițiile ei nu a fost la înălțimea portretelor ce a executat și cari timp de 200 de ani, au fost confundate cu lucrările lui Tițian.

Acum câțiva ani abia, la muzeul Doria din Roma, unul din portretele atribuite lui Tițian a fost spălat și sub ramă a apărut iscălitura Sofonisbei Anguisciola. Mai e nevoie de alt elogiu pentru opera ei?

Operele ei există, scrisorile protectorilor ei deasemenea, cum până eri existau la Arhivele din Madrid, toate notițele cancelarului, unde însemnase darurile regești primite de Sofonisba. Dar niciuna din locuințele ei, nu le-am mai putut descoperi. N'am aflat la Cremona, care din acele masive clădiri de piatră a fost numită acum 400 de ani „Templul

tuturor virtuților și al artei”.

N'am aflat nimic de ea la Palermo, și nici măcar o pictură n'am găsit în imensul Palazzo Reale, unde trăise cumnatul ei ca vice-rege al Siciliei; și nimic n'am găsit la biserica Santa Trinita unde sunt îngropați membrii familiei de Moncado. Nimeni n'a putut să-mi spună dacă sub piatra lui Fabrizio a fost și ea coborâtă; iar în vechiul cimitir public, n'am aflat nimic.

Mai rămăsese Genova. Acolo a avut o Academie, acolo a cunoscut o lume ilustră, acolo a dat lecții lui Van Dyck, acolo a stat până în anul morții ei.

Palatele cu frecvența au rămas în picioare. Saloanele în cari Van Dyck intra cu recomandările Sofonisbei sunt azi muzee.

Ce bucurie să poți rătăci pe drumuri neschimbate de secole, să privești o casă în care știi că a umblat și Sofonisba, să citești în ghiduri numele prietenilor ei: marchizul Durazzo, Brignole-Sale, principele Carignan!

Casa marchizului de Brignole e azi muzeu și fiindcă fațada e în marmură roză i se zice Palazzo Rosso; am urcat cele 140 trepte de piatră, aproape cu reculegere. Oricum, încercam o senzație neștiută până atunci, să calc pe urmele Sofonisbei Anguisciola, eu, care cu câțiva ani în urmă, abia începusem să întrezăresc vag, câteva etape din viața ei.

Mă gândeam — aveam timp, dealungul celor 140 trepte, — cu ce ușurință trebuie să le fi urcat Van Dyck, câteva sute de ani înainte și cu câtă greutate le va fi urcat ea, Sofonisba, în ultimii ani, seară de seară, nelipsită de la nici o simfonie.

Nici o pictură de-a Sofonisbei, în nici una din încăperi, dar în cea mai frumoasă, sunt două imense pânze de Van Dyck: Marchizul, călare pe un cal alb, și Paolina Brignole Sale, în picioare, în costum de mare gală, pe fond închis, cu obrazul și mâinile în lumină.

Sfaturile Sofonisbei sunt aci, pe pereți. Dar ea, nicăieri.

Am scoborât dezamăgită scara Palatului din care Sofonisba n'a lipsit nici o zi. Am intrat în altă casă ce frecvența cu asiduitate: Palatul Durazzo. Aci, alte două pânze de Van Dyck: un Tobia și micul copil al marchizului Durazzo.

În Palatul Comunal, nimic, în biserici, nimic.

Ce n'aș da să aflu acum care din aceste pitorești case de piatră au adăpostit cândva pe pictorița Regelui Filip al II-lea? Unde a fost Academia? Care din aceste uși cu grele zăvoare, deschidea Van Dyck zilnic, să culeagă sfaturi sănătoase?

Îngrat oraș, cu câtă patimă l-am cerșet.

Și tocmai atunci, ridicând ochii, citește pe o mică străduță ce scobora spre port: via Lomellini.

Strada Sofonisbei? Ea, aci, în Genova s'a numit **Sofonisba Lomellini**, și poate cetățenii, numai sub acest nume o recunosc. Dar nu. Via Lomellini este în amintirea lui Nicolo Lomellini, în al cărui palat se afla azi instalată primăria.

M'am dus în port. Pe plaja pe care se ridică un prea frumos monument Soldatului Necunoscut, mă opresc.

Îmi închipui că aci, în calitate de soție de marină, va fi venit Sofonisba să scruteze orizontul. Îmi place să cred că aci cunoștea bucuria de a desluși ea cea dintâi, galera ce se iveau în larg, comandată de Horatiu.

Poate că, cu mult înainte contempla infinitul, așa cum fac eu acum.

Ce poate fi schimbat de atunci până azi în imensitatea albastră, afară doar de forma vapoarelor și a bărcilor?

Corăbiile de atunci nu făceau fum. Sirenele nu te împiedeau să ascuți freacățul închis al valurilor. Dar bazinele portului, abia ceva mai îngust, era același, apa la fel de verde, și mii de ani, și în vecii vecilor, tot așa se va fi rostogolit și se va rostogoli, val după val.

OLGA GRECEANU

UMBRE PE LUT

De m'ar primi azi plantele în rădăcini,
m'aș înveli în vremea lor curată,
ca ploile — prin pajști fără spini —
să mă răsară-n noaptea mea surată.

Si vulpile gâlbui să doarmă 'n umbra mea;
pândarii să-mi arunce 'n muguri stеле,
să le 'nfloresc veninul prăfuit în cea
mai verde noapte stinsă în castele.

Păunii dimineților — în grâne
să steargă brumele 'noptărilor adânci,
să pot porni prin plaur și cu zâne
spre apele, în care să mă sting pe brânci.

Și vuetul vieții să stîntească
închiderea în scuturi și pădure,
ca din nămolul veched, slăt, să crească
iar azur, — și alte înfruntări să 'ndure.

GEORGE DRUMUR

rol decât să le joace după necesități, atunci cănele meu va trebui să vadă lumea cu ochi de sobolan și ca atare, să se adapteze în întregime acestor noi condițiuni de viață. Ipoteză plină de perspective! Dar trebuie să recunosc că mintea nebună a lui Igor conducea, de la mii kilometri distanță, mintea mea de om sănătos. În cursul operației mă găseam într-o dispoziție tehnică minunată. Artist și prestidigitator! Imi admiram singur abilitatea cu care suturam cap la cap organele cele mai fine ale organismului, artere cât bățul de chibrit și nervi ca acele de cusut, și în același timp gustam, din respirațiile reținute ale asistenților, succesul efectului, când deodată... un tipăt înfiorător despica parcă în două întreg institutul.

— Tipătul manechinului..., strigai eu și aruncând totul la pământ mă repezii la ușă.

Dar ușa era zăvorâtă.
— Spargeți..., poruncii.
Frecția molipsi întreg personalul
— Repede, repede...
Prin ușa spartă ca de răufăcători, ne repeziram cu toții pe coridor. Aci, altă ușă baricadată.
— Repede..., mai repede... N'auziți horcăitul manechinului?...
Nu înțelegeau nimic din cuvintele

LA MARGINEA TEATRULUI

Măscărici: „CLAPONUL“

Era o vreme când, obosit de necazul zilei, cetățeanul se îndrepta seara spre teatrele mai mărunte sau de cartier; pentru a-și ineca ofurile în cascadele de râs provocate de replici și situații hazoase din comedii așa zise bulevardiere.

„Naționalul“ reprezenta pe atunci piese menite să facă educația artistică a publicului: repertoriu clasic și piese românești consistente.

La un moment dat, s'au găsit însă oameni, dintre cei cu roluri înalte, cari au crezut că e bine ca „Naționalul“ să coboare din înălțimi albastre la nivelul, nu al gustului publicului — pentru că, totuși, există și un public cu gusturi a-lesse — ci la nivelul spectacolelor bulevardiere.

Prima noastră scenă a făcut rețete impresionante.

A câștigat autorul, a câștigat teatrul. Dar ce a câștigat publicul și, mai ales ce a câștigat arta dramatică?

Teatrele de cartier, în fața acestei concurențe, oarecum nelocală, au fost nevoite să facă un pas înainte — adică mai jos — recurgând la piese de mahală, în care abundă trivialitățile.

Un asemenea spectacol este „Claponul“, jucat pe scena grădini Măscărici (de la măscări).

Călcând pe urmele marilor săi înaintași Tudorică, Sică et. Co., d. Lăzărescu, care e de două ori Romeo (numele d-sale în piesă este Romeo Petrescu) și de două ori artist (scriitor și actor) a localizat în mahalaua bucureșteană o piesă de Hennequin și Weber.

Domnul Romeo Lăzărescu-Petrescu este un actor cu resurse și regretăm că nu-l putem vedea într-o comedie... serioasă.

Alături de Lizica, Anica, Cireșica și Mița (care) ca și d. Romeo, e de două ori Mița, adică Mița Stoescu în civilie și Mița Spănu în „Claponul“ domnul Romeo a căzut, fatal, în trivialități.

Domnul N. Gărdescu, în Jenică Balaban zis Cartofiață a făcut tot ce i-a stat în putință spre șarjarea deplină a unui rol da farsă. Poate, tocmai deaceia Coana Mița îl mângăia toată vremea zicându-i Cartofiață nenorocită.

Conu Petrache Spănu, fost membru în Biroul Populației a căpătat viață prin bunăvoința d-lui Victor Negoită. Un Șmil Pinkerton în ton a fost Milică Milian.

Coana Mița Stoescu a întrușipat cu brio tipul mahalagioaiceci doritoare de nepoți și care nu iartă ginerelui o eclipsă de bărbăție, care l-a botezat cu titlul piesei.

Ninette Baston, femee generoasă și ceva cam decolată... la picioare (și bătea un vânt de țigări mai mare milă de ea!) a găsit în domnișoara Costa o interpretă în notă, iar d. Emil Botta al doilea ginere al familiei Baston s'a comportat așijderea.

În general, toate lucrurile au mers bine, cu excepția piesei.

O inovație pe care am apreciat-o în mod cu totul deosebit a fost aceea de a rezuma în pauze actul precedent și încă în numai patru cuvinte, pe care le rostea sentențios un june îmbrăcat în alb: „Rahat cu apă rece“

Cititorul nu se va mira sau în orice caz ne va ierta, că ne-am trezit scriind în tonul „Măscăriciului“.

R. ALBU

MANECHINUL LUI IGOR

(Urmare din pag. 3-a)

mele, dar toți își dădeau seama că ceva extraordinar se petrece în institut. Ajunserăm la laboratorul Tatianei Aci, cum era de așteptat, ușa tot baricadată. Dintr-o opintire generală ea se prăbuși și înaintea noastră se înfățișă groaznicul spectacol. Tatiana zăcea la pământ. Obrazul stâng îi râdea, ca la cei loviți de dambă, și în cap, amândouă orbitele fuseseră golate de conținut.

Cele mai fantastice și totdeauna mai copilărești interpretări au fost date de justiție și de medicii experți acestei crime. Tehnica ucigătoare o cunoșteam însă numai eu, mai ales după ce s'a găsit, sub masa ei de lucru, ciocanul curb. Dar m'am ferit să divulg ceva. Și mărturisesc cinstit: din lașitate. Mi-a fost frică de răzbunarea lui Igor. Puterea acestui ins sinistru se difuza pe rază de mii de kilometri. Dar această reținere forțată m'a turburat adânc; devenisem nervos, iritabil, tresăream de frica celor două lumini scăpărate în întuneric, fugeam de lume..., într'un cuvânt imi pierdusem orice plăcere de viață. Mai ales din ziua în care am citit în ziare și numele lui Semenoff printre cei condamnați la moarte, la Moscova, cu ocazia unui proces politic. Prin urmare, din cei patru invitați la masă de Igor, doi fuseseră uciși, al treilea eram eu, al patrulea, Igor. Care la rând?... Acest gând, instalat ca un parazit în sufletul meu, imi sugera toată vîlga. Decăzusem de tot, nu mai luam seama la nimic, devenisem apatic, lăsat în voia soartei. Ma vedeam slăbit, ofilit, mergând impleticit cu capul adus din grumaz. Ca manechinul lui Igor.

Într-o zi, în laborator, am găsit un pachet. Nu m'a interesat nici cine l-a adus, nici de unde venea. Era un pachet ca acel cu mostre medicale. L-am desfăcut cu indiferență. Înăuntru, în ambalaj, o cutie de lemn. Mă așteptam să văd și reclama obișnuită, când ridicând capacul, am simțit că mă smuncesc din tot trupul. Mai era viață în mine de puteam să mă sperii în halul acesta. Patru ochi, doi câte doi fixați pe un

suport, mă priveau..., și de fiecare suport se găsea prinsă fotografia respectivă. Doi erau ochii lui Semenoff cu fotografia ei, a Tatiane, și ceilalți doi, ochii Tatiane — aci am crezut că mă prăbușesc la pământ — cu fotografia chipului meu.

Atunci a început groaza. Nu puteam uita că omul acesta își omorâse amanta ca să surprindă în ochii ei, corpul delict al necredinței.

VICTOR PAPILIAN

Cum să mai sper îndurare, când proba lui garantată de un adevărat măcel științific mă arăta ca pe principalul vinovat?... De aceea fusesem redus la rolul de manechin, pentru că într-o zi, fără să știu de unde, să mă isbească drept în frunte ciocanul și să-mi aud singur tipătul, mai omenesc decât cel al femeii în facere. Și totuși ceva în adâncul sufletului nu voia să moară, încerca să mai lupte. Imi era groază de oameni, imi era groază de umbră, imi era groază de vise, și mai ales imi era groază de mine însumi ca manechin. Pe mine trebuia să mă ferească în primul

rând de mine. Atunci, cu disperarea înecaților, care se atâră de un fir de paie, am recurs la mijlocul acesta pueril, la o transfigurare: mi-am lăsat barbă și mustăți, mi-am pus ochelari negri și mi-am coborât părul până pe sprâncene. Ca să nu mai fiu manechin. Și m'am ascuns la o mănăstire părăsită din Mehedinți. Dar după trei luni a trebuit să mă întorc. Mă chemau elevii, mă obligau cursurile. Sufletul meu era însă mai sleit ca acel al manechinului lui Igor. Cum să mai sper când, din clipă în clipă, mă aștepta lovitura de grație a ciocanului?...

Există totuși o îndurare a soartei, altcum n'aș putea să-mi explic pentru ce împrejurări fără nicio însemnătate au putut căpăta sens hotărâtor și să convergă toate către același țel al salvării sale.

Deci într-o zi, întâmplător, mi-am aruncat ochii pe un ziar. Se poate ceva mai banal?... Și totuși câte momente favorabile în acest fapt divers!... Ziarul s'a fie uitat pe masa mea de lucru printre revistele și cărțile de știință, să fie deschis la pagina cu evenimentele din Rusia, ochii mei să cadă tocmai asupra telegramelor venite de acolo și mai mult de cât atât..., mintea mea să vrea și să prindă înțelesul celor citite. Asta se chiamă, fără îndoială, îndurarea soartei!... Căci, între numele celor condamnați la moarte pentru fascism și trozkism, era și numele blestemat al lui Igor Iarotzki Voroniuc.

Și imediat am arucat ochelarii cei întunecați și m'am dus la bărbier.

Devenisem omul cel mai fericit din lume, întinerisem fără îndoială prin sporul de viață comprimat atâtea timp de frică. Cătam societatea oamenilor, mergeam regulat la club, făceam nebunii permise numai tinerilor, petrecând cu lăutari, încercând norocul la jocul de cărți și, în exuberanța mea, uitam că am fost iubit de o femeie frumoasă ca Tatiana. Și în ziua de 2 August, tocmai la doi ani dela congresul de anatomie din Moscova, înadins ca să provoc soarta, am organizat o petrecere monștră la mine acasă. Și

când veselia era în toi, mi s'a adus un pachet la fel de misterios trimis, la fel de frumos ambalat ca și cel găsit cândva în laborator. Am înțeles numai decât. Era ultima răsbunare a lui Igor. Dar nu m'am mai temut, căci el devenise la rândul lui manechin. Immediat am strâns toți oaspeții și arătându-le pachetul le-am spus următoarele:

— Prieteni, în acest pachet se află ultimul gând al unui ins, care a urât mii de oameni și a iubit numai o singură ființă. Vă voi face dovada imediat dacă ura sau iubirea precumpănește în viață. Părerea mea de om sceptic e că ura e mai puternică decât iubirea. Dacă e adevărat atunci vom găsi doi ochi și o fotografie a lor, arătând două străfulgerări în zig-zag și schima unui râs de paraliatic.

— Deschide... Lasă discursurile... făcură nerăbdători oaspeții.

Atunci, ca să le excit curiozitatea și să le prelungească emoția, am desfăcut pe îndelete și cu mare băgare de seamă pachetul.

În cutie se găseau într'adevăr ochii lui Igor, dar pe suport niciun semn de ură, ci numai fotografia — așa cum o cunoșcusem la Moscova — a Tatiane Alexandrovna.

VICTOR PAPILIAN

Poșta redacției

B. C. D. — Poezia „de pe pagina contrară“ scrisorii duminale nu se poate publica. Nu numai, sau mai puțin, fiindcă este lipsită de unele calități, ci mai ales pentru că — după cum am spus-o în numeroase rânduri — nu publicăm poezii ocazionale.

„Sburată-l“ vrea să fie sburată — ai, adică ai sburată. Nu e deci pronumele personal dativ i, ci verbul auxiliar a avea, persoana doua singular dela indicativ prezent.

Mar interesa dela dumneata un articol despre „gramatică și poezie“.

Ghe. Rădulescu. — S'a primit recomandă d-voastră de acum trei luni. Vă înșelați crezând că răspundem numai la protejați, și abonați. Nu protejem pe nimeni. O lectură atentă a „Pozei“ v'ar fi putut convinge. Dacă nu v'am răspuns este că — totuși — am protejat pe cineva. Și acela ați fost d-voastră.

Gh. Ulesianu. — Folosiți cam multe provincialisme și — ciudat — neologisme. „Nenorocitul“ nu poate fi publicat. Mai trimiteți altceva. Și nu vă mai ocupați, în titlu, de cîteori.

Adrig. — Vioiciunea versului d-voastră este promițătoare.

D. N. Stan. — „Măndrei mele“ și „Aceluiaș magistrat“ se vor publica în curând. Mai așteptăm și alte epigrame. În ce privește dificultățile genului, suntem de aceeași părere. Meritul vă este deci cu atât mai mare. Poate tocmai deaceia le-ați subliniat.

Const. Cursaru. — Din „nenumeratele“ d-voastră poezii ați ales desigur la întâmplare. De astă dată soarta nu v'a favorizat în alegere.

„Si-a tremurat o geamă peste vis
Sund pe trepte mari și infinite
Acolo unde ochii de abis
Se oglindea pe ape liniștite.“
Rima și ritmul nu sunt sigurele condiții ale poeziei.

Nu vă lăsați furat de cuvântul săltăreț. E înșelător. Dovadă sunt „treptele mari și infinite“. E o împărechere de cuvinte pe care — sunt sigur — n'ați fi făcut-o în proză.

„Mereanu“. — Pastelul d-voastră nu se poate publica. E prea „după carte“. Pentru altceva vă stăm cu plăcere la dispoziție.

Dinu Voinescu. — Cine știe? Poate Versurile d-voastră vor fi publicate. Dacă cele versuri vor fi... poezie Poate... cine știe?

Stefărel. — Aveți un vast material poetic. Pe când poezia?

Pseudonimul diminutiv al califică producția poetică. Când veți putea semnă Stejar mai trimiteți.

A. S. Relu. — Ne-ați fi de mare folos trimițându-ne studii asupra folklorului, oțean și versuri culese de d-voastră, bine înțeles dintre acelea care nu se află în G. Dem. Teodorescu, Bibicescu, Iarnik Bărsăneanu, etc.

Paghena. — „Requiem“ul dumneavoastră e o încercare onorabilă. Considerați-o ca atare.

Cezar Liviu. — „Cei dintâi flori“ e un foarte bun început. Mai trimiteți.

Ionel Giurca. — Ați fost prudent netrimțând „volume întregi“, ci numai trei poezii. Să nu credeți în adevărul absolut al zicalei nemțești care pretinde că toate lucrurile bune sunt trei.

Mircea Delavalea. — Nu vă lăua la vale pentru poeziile trimise. Vă amintesc numai o vorbă românească înțeleaptă: greu la deal cu boii mici.

R. S.

ZI CU GHINION

E vară și cald, și Bucureștiul arde ca un cuptor incins. De abia noaptea poți să mai respiri puțin, iar către ziua, pe la cinci i'asa de plăcut că numai de drag să dormi cu geamul deschis.

Da, te aprob, să dormi cu el deschis, dar să nu fie la stradă, căci atunci, adio somn, adio răcoare matinală, adio odihnă: are el grije olteanul să strige odată așa de frumos spanac, ouă, brânză sau ridică de lună, încât să sari din pat ca ars, fără să vrei, ca un automat.

Te întorci pe partea cealaltă, dar asta nu înseamnă că femeia cu lapte covăsit n'o să treacă și ea, și n'are să țipe și ea băgînd capul pe geam, așa de dulce și grațios, încît sari în sus de parc' ai auzit: foc!

Infuriat te duci și închizi geamul și dacă nu ți-a fugit somnul, te culci din nou...

Dar între timp s'a făcut șase și o bătaie în geam, fină la început, mai insistență apoi, te deșteaptă.

Necăjit te duci la geam să vezi ce-i. Până să ajungi să ridici transparentul, servitoarea bagă capul pe ușă:

— „Coniță, a venit unu cu pui“.

— „Să aștepte... sau: Marițo, alege tu doi mai mari.“

Servitoarea ese și după cîtva timp se întoarce.

— „Coniță...“

— „Da la ușă nu știi să bați? O! grea mai ești de cap! Ce vrei?“

— „Coniță! cere șaizeici de lei pă parche și parca-s niște vrăbiuțe.“

— „Spune-i să se plimbe: mai vin ei alții.“

Te duci la bae să te bărbieresti. După ce te-ai săpunit și te-ai ras, vrei să te speli. Apa e închisă.

— „Fir'ar să fie ai naibii de zevzeci, că închid apa tocmai acum, când e zorul mai mare.“

— „Stai dragă să-ți dea Marița nițică apă. Trebuie să fi luat ca pentru bucătărie. Marițo...! Marițo!“

— „Da, coniță.“

— „Marițo, adu o cană cu apă, că nu curge la robinet.“

— „Apoi, da cine a știut coniță că n'chid trăsni-i-ar să-i trăsnească. Nici pentru ceai n'am. Am și încălzit laptele că n'am apă de ceai.“

— „Bine, măi femeie, da n'a venit ăla să anunțe.“

— „N'a fost! zău că n'a fost coniță!... să-mi sară...“

— „Taci, nu te mai blestema atât și cată de adu-i o oală de apă domnului, dela vecină.“

Servitoarea pleacă.

— „Bine dragă, n'am spus eu de atâtea ori ca să punem de o seară o cană cu apă să fie dacă se închide.“

— „Lasă, dragă, așa ești tu nemulțumit întotdeauna, tot ce faci tu e bine, eu le fac toate prost. Dar tu nu stai toată ziua cu toantele astea acasă. Vii la două, găsești masa gata, nu știi ce am pătimit eu cu ele.“

— Da nu ți-am făcut nici un reproș. Am zis numai așa; nu te mai supăra și tu din toate cele.

Servitoarea vine cu apă.

Te speli, te duci la masă, bei cafeaua cu lapte și apoi când să pleci, te uiți la ceas: șapte și jumătate. Până la minister faci douăzeci și cinci de minute.

Pleci tacticos, ajungi la tramvai și aștepti — și aștepti, îți faci socoteala că e opt fără un sfert. Uite-l! A venit. E încărcat până la refuz și totuși te urci.

Nu pleci bine din stație și se întreprinde curentul. Vrei nu vrei, faci o hală de câteva minute. Vatmanul injură, taxatorul injură, sergentul injură, publicul injură, fiecare pe cine poate, toate avînd o cauză unică: mersul prost al tramvaulor.

În fine, după ce trece timp cât să fumezi o țigară, tramvaiul pleacă vijelios spre destinație.

Graba strică treaba și la o curbă, căruța din față sboară cu roata ruptă.

Enervat te dai jos să vezi ce e.

Înțelegi că este rost să aștepti și o ci pe jos.

Ce mare lucru, două stații. Păcat că n'ai umbră.

Totuși o pornești voinicește. După o stație, tramvaiul te ajunge din urmă.

Ai putea să te sui, dar de necaz, îi lași să se ducă. Când ajungi la minister, vezi ceasul nouă fără un sfert. Te uiți la ceasul tău din buzunar; șapte și jumătate. De emoție-l scapi jos. Adio geam!

Dai fuga la ascensor să te sui până

la etajul patru unde ai biroul, tocmai atunci pleacă.

Urci scările'n fugă și când ajungi, gâfînd sus, te'ntâlnești piept în piept cu seful:

— „Bine domnule acum se vine?“

— „Mi-a stat ceasul, dom'le șef.“

— „Ce stat, domnule, ce ceas. A fost ministrul în inspecție și te-a amendat cu leașa pe o zi.“

Când intri în birou, dai să deschizi dulapul, cheile nicăeri!

Mirai te uiți în jos și remarci..., că le-ai uitat în ceilalți pantaloni.

Aprinzi o țigară, placarda din perete îți amintește că „Fumatul este oprit“.

Și așa, necaz peste necaz, ghinion peste ghinion, toată ziua trebuie să te uiți la mașini când plouă, ca să nu te stropească, la toate acoperișurile în timpul iernii, ca să nu-ți cadă vreun sloi în cap, trebuie să te uiți în dreapta și'n stînga, când traversezi, ca să nu te calce vre'o mașină; trebuie să te uiți, dar la ce nu trebuie să te uiți pe străzile Bucureștilor, mai ales când ai o zi cu ghinion.

DAN VICTOR POLIHON

O viziune românească a lumii

Esseul d-lui Ovidiu Papadima din acest număr, — ca și altele ale d-sale cărora le-am dat rînd în paginile trecute ale revistei noastre, — e un capitol dintr-o vastă încercare de a interpreta sufletul românesc cu ajutorul folklorului.

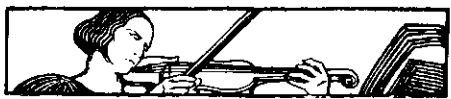
Incepută în 1936 prin eseul „O viziune românească a lumii“ apărut în revista „Gând Românesc“, cartea a cristalizat încet până acuma, când aflăm că își așteaptă, implinită, editorul.

Meșterită în tăcere, ea a fost totuși prezentată în viața noastră literară din

ultimii doi ani, prin fragmentele din ea apărute în „Universul literar“, „Familia“, „Gând Românesc“ și „Gîndirea“.

Cartea promite revelarea unei viziuni de o surprinzătoare înălțime spirituală și de o adâncă organicitate de viață. Viziunea aceasta e mărturisită de folklor și orientează și azi, clipă de clipă, viața satului nostru, — trimițînd puternice ecouri în literatura noastră cultă.

Rămâne să vedem dacă această promisiune va fi împlinită la apariția cărții.

Călărași-orașul Bărăganului

cu pensionari, fete frumoase și amintiri

de DAN BALTEANU

De câte ori am avut prilejul să cobor în gara acestui oraș, gară obișnuită prevăzută cu plopi, edera, bănci și „cheferiști”, am încercat oarecare sfială. Orașul acesta întotdeauna m'a privit ca pe un dușman, încruntat. Chiar atunci când, în dosul gării, birjarul improvizat, cu bici rudimentar, cai costelivi și birjă veche, mă poțtea, după ceremonialul obișnuit, în caleașca lui,

Vedere spre Dunăre

vedeam cai ciulindu-și urechile și auzeam birja scârțâind din toate încheeturile, parcă spunând: — Asta-i ăla !!!!

Și până la destinație, pe str. Cantacuzino, alegea par'că intrădins toate gropile și toate pietrele.

Totul Călărașul mi-a plăcut. Mi-a plăcut fiindcă nu mi-a ascuns nimic; s'a lăsat cunoscut de mine până în cele mai mici amănunțimi, făcându-mă să-l iubesc, cu toată pornirea lui contra mea. Căci orașul acesta deși mic, este totuși mare prin voința lui tânără mereu și mereu nouă. Și place tocmai prin această caracteristică, dincolo de orice abținere personală și de orice socoteală mărunta.

DE MANA CU AMINTIREA PRIN TRECUTUL LUI

Călărașul este azi un oraș frumos, care păstrează, ca orice oraș de provincie, pecetea patriarhală a altor vremuri. În vâltoarea lui svăcnindă, lumea bloc-hous-urilor n'a avut încă ce căuta. Fiecare casă e simplă, are grădiniță, pomi și cișmea.

Existența lui ca oraș nu e prea veche; deabia și-a serbat în 1933, centenarul. Dar ca ființă, începuturile sale se ascund în negurile istoriei. Numele lui vechi, care s'a menținut până în 1852, când Barbu Știrbey i-a dat numele de Știrbei, a fost Lichirești. Lichireștenii sunt menționați în documente de pe la 1602, când sub conducerea lui Dragu Postelnicu dela Slătioara, au luptat contra Tătarilor la Teiușani și Gura Telejenului. Apoi Constantin Brâncoveanu înființează aici un pâlce de călărași ștafeturi, de unde avea să-și ia numele mai târziu, așezarea.

Deasemeni, orașul a avut multe de suferit. A îndurat aproape 60 de ani de ocupație rusească, a fost crunt bătut de ciumă și holeră. În 1829, după pacea dela Adrianopol a fost scos de sub stăpânirea otomană trecând, după cum am spus, sub stăpânirea rusească. Și pentru că interesele lor au dictat așa, în 1833, Rușii mută capitala Ialomiței dela Urziceni la Călărași, cu opisul Nr. 73 din 11 Aprilie, unde a rămas până azi. Tot în acest an se înființează întâiul consiliu comunal compus din: comerciantul Răducan Caușcu, logofătul Tânase Patențar, polcovnicul Grigorie Popescu, chir Dumitru Stoica și Pană Băcanul.

Până în 1849, toate consiliile comunale fac tot felul de sforțări pentru eliberarea orașului, căci orașul era aservit spitalului Colțea. În 1852 toate strădaniile puse în slujba acestui țel, sunt înconunate de izbândă, căci Barbu Știrbey, adevăratul ctitor al orașului, a iscalit și cetit personal opisul de eliberarea orașului.

De-atunci orașul a început să se desvolte și ajutat și de faptul că se află pe malul Borcii, a reușit să capteze întreaga viață economică a Bărăganului. Astăzi el este grănarul Bărăganului.

Însă, cu toate că s'a bucurat de sprințul câtorva oameni înțelegători, orașul n'a prea evoluat în măsura în care ar fi trebuit. Au venit oameni cu dragoste de muncă, cu entuziasm, dar orașul n'a înțeles strădania lor. Elanurile generoase și dorul de mai bine, au fost regulat înfrânte de o încăpățănare proverbială a Călărașului. Oricine a încercat să se ridice deasupra lui cu planuri mărețe, n'a putut rezista. S'a prăbușit. Indolența de stepă a ucis orice avânt... Călărașul nu admite inovații decât în măsura în care aceste inovații îi sunt pe plac și numai după ce a fost convins de aceasta, cu luptă și sacrificii...

ORAȘ DE PROVINCIE, CU PARCURI, MUZICA MILITARA ȘI „PRINCIPALA”

Călărașul este prin excelență, un oraș provincial. Se bucură de toate calitățile ca să se numească astfel; are două grădini publice: așa zisul parc, așezat pe malul Borcii, în imediata apropiere a portului, ca și grădina Palatului, numită astfel fiindcă în mijlocul ei se află situat palatul tribunalului de

Ialomița, una din ele mai frumoase clădiri ale orașului. Este o grădină aranjată după toate cerințele estetice moderne, cu alei semănate cu pietriș, cu boschete tainice, cu lampioane moderne.

Totul parcul se bucură de mai multă trecere. Aici se joacă popice, tennis, se bea bere gulerată și se consumă mici; tot aici, Joia și Duminița, cântă muzica regimentului 23 inf. În aceste zile, afuența în parc este considerabilă. Atunci toată lumea este egală. Pe alele lui cu pietriș fin se plimbă, cot la cot, bogatul cu săracul, unii consumând bomboane sau fumând țigări de la „1 leu în sus”, alții luptând cu naționalele și cu semințele prăjite. A! parcul este un mare debușeu al semințelor prăjite!! Dacă ai doi lei, ți-ai umplut buzunarele doldora și trei ore să tot faci pe papagalul. Această ocupație a intrat în sângele călărășenului, ajungând în ceea ce privește „rosul”, la perfecțiuni pe care nu le pot egala nici cele mai complicate mașini, dacă există așa ceva. În acest parc binecuvântat și de Dumnezeu și de autorități, se înfiripă primele idile, se sparg cele vechi, se refac altele, se pun la cale chefuri, se bârfește, se completează, se rade, se fac farse. Duminica clientela parcului se mărește prin numărul militarilor dela cele 3 regimente locale, cât și prin al celorla veniți din Măgureni sau Volna, două „suburbane” ale Călărașului.

S'ar putea spune cu drept cuvânt că parcul exprimă în rezumat, viața de toate zilele a orașului.

Grădina Palatului este mai dosnică. Aici nu vin decât amatorii de liniste, îndrăgostiții aflați într'un anumit stadiu și cei de prin imediata apropiere. Dar parcul reprezintă nodul vital al orașului, căci se află în vecinătate imediată cu „Principala” așa cum e boțezată mai pe scurt, strada Știrbei Vodă. E o stradă nu prea largă, cu trotuare înguste, aproximativ pavată, pe care se înșiră, de-o parte și de alta, câteva magazine cu vitrine simandicoase, primăria, o cofetărie sau două, cafenele, tuturgerii, două librării, etc.

Călărășeanul care se respectă, de îndată ce soarele lunecă spre asfințit, își face apariția. Până atunci a stat sau la strand, pe malul celălalt al Borcii, sau vârit în bărgol cetind, jucând table sau făcând altceva. Și nu iese pe Principala ca să vadă ceva nou, căci pe Principala nimic nu se schimbă de la an la altul ci fiindcă acesta a devenit un obicei, un instinct, moștenit din tată în fiu.

Aici elegantele orașului își arată pentru întâia oară toaletele, socrii ginerii ori nurorile, ofițerii siluetele și uniforme. Streinii de localitate tot aici sunt aduși de către rude sau prieteni. Devii o persoană aproape oficială, dacă primești botezul acestei simandicoase străzi. Altminteri riști să rămâi un ilustru necunoscut.

Pe „Principala” nu se prea ține seamă de etichetă. Nu-i nimic dacă cineva, din greșeală, te-a călcat pe bătătură; il blestemi dacă vrei, în gând, dar ești obligat (așa cere protocolul) ca atunci când ți se spune mios „pardon?”, să-i răspunzi, cu surăscul cocoțat la aceleași potențial: „nu-i nimic!”. Dacă nu ți se spune nimic, il poți privi ca să-l ții minte și să-i faci la fel, căci e cu neputință să nu te ciocnești cu el măcar odată, până când strada începe să se deserte de lume.

Mai ești nevoit să fii gata în orice moment să răspunzi la saluturi, sau să saluți în dreapta și în stânga; altfel n'ai ce căuta acolo. Deaceia călărășeanul, din spirit practic, mai ales tinerețel — clientela de toate zilele a „Principalei” — nu prea poartă pălărie, căci ar însemna să-și o distrugă în cel mult două săptămâni.

Plimbarea cere apoi anumite condițiuni: așa — de pildă — nu ai voie să depășești bordura trotuarului. Cum ai călcat alături, sau te clopoțește nervos vreun birjar, sau auzi strigând cât îl țin puterile: — Hăp! Hăp!

— Hei! Domnu! Domnu!...

Și are dreptate omul care țipă: caldarimul străzii e doar imperiul birjarilor. Altminteri riști să afli câte gloabe putere are trăsura respectivă.

Nu ai dreptul să te oprești la vitrine, căci încurci circulația. Călărășeanul n'are de ce s'o face, fiindcă vitrinele se schimbă odată cu vâruitul caselor: la Paști și la Crăciun. Mi-aduc aminte că odată am intrat într'un conflict destul de serios cu un domn căpitan, fiindcă îndrăsnisem să mă opresc în fața vitrinei librăriei Cartea Românească, al cărei proprietar, d. Ștefan Gheorghiu, îmi dăduse gustul cetitului încă din primele clase de gimnaziu, pe când se afla cu la librăria la Fetești. Mă oprișem mai mult împins de evocarea acelor vremuri, când săptămânal, luam câte 3-4 cărți de Jules Verne pe datorie, căci punga mea era săracă pe acele vremuri. D. Gheorghiu mi-a fost un prieten mai mare, bun sfătuitor în alegerea cărți

lor. Mi-a desvoltat și rafinat gustul de cetit, fapt pentru care-i mulțumesc azi. Poate că încă își mai amintește de copilul acela firav, care venea mai în fiecare zi la librărie și-i scotocea rafturile...

După ce a trecut ora plimbării care e aceeași cu ora mesei, călărășenii, unii făcând popas pe la poarta vreunei fete frumoase, pornesc spre case. Apoi apar, după o oră, o oră și jumătate, în parc... Dela ora 9 seara în sus, străduța care coboară de pe Principala în parc, geme de plimbăreți. Târziu de tot, când ceasul dela Palat bate miezul nopții și când muzica și-a împachetat toate instrumentele, atunci forfota parcului se destramă înspre toate colțurile, stăruind până când tăcerea se așterne, stăpână deplină, pe viața adormită a orașului...

ZILELE ȘI NOPTILE ORAȘULUI

Deși oraș de provincie, capitală a unui județ „eminamente agricol”, cu arșiți celebre și cu câmpuri întinse, Călărașul este un oraș plin de viață. Exuberanța tinerească dă un colorit viu orașului, făcând din el un oraș clocotitor, mediteranian. Băieții Călărașului sunt primitori, sburdnici, gata de glumă în orice clipă. Deobicei ei formează grupuri, grupuri care sunt trup și suflet și care, din când în când „montează” câte un chef de se duce pomina; nu se sfîșie de a face câte odată chiar și scandaluri. Cu fetele orașului nu prea o duc bine, căci fetele, frumoase și inteligente preferă băieții streini. Și în fiecare an, regimentele aduc destui teteriști streini de localitate, care intră în grațiile duduilor călărășence. Să te ferească Dumnezeu însă să comiți imprudența unei îndrăgostiri: Călărașul nu iartă asemenea imprudențe și te pomeniști la un moment dat cu întreaga ta viață sugrumată în copile acestei pacoste! (Nu credeți că... e vorba aci de... muscă pe câncuță!) Totuși timpul trece și dacă nu vindecă, atunci imprudentul pleacă din oraș sau rămâne acolo, căsătorit.

Orașul e stăpânit în întregime însă de militari. Posedă trei regimente și când ofițerii chipeși, rași proaspeți și cu uniforme strălucitoare ies pe Princi-

Primăria

pală sau în parc, prezența lor impune și dă orașului un colorit special. Imi închipui, că orașul Călărași și-ar pierde jumătate din fastul său, dacă ar lipsi ofițerii. Când regimentele sunt plecate în manevră, atunci Călărașul își lasă tristețea de toamnă să se insinueze mai puternic și mai de vreme... Dealtfel și orașul îi iubeste mai mult ca pe orice... Nu degeaba doar poartă și numele de...Călărași!!

Un alt aspect al orașului îl formează pensionarii. Ies dimineața din curți, cu pași înceți și șovăelnici, mîngîindu-și mustățile albe, cei mai mulți cu baston, gulere tare de patru degete și cravate negre. Sunt solemni de parcă ai crede că merg la cine știe ce ceremonie. Unii se duc în parc, unde pe o bancă solitară își citesc gazeta. Alții, mai simandicoși și mai bogați, se duc la cafenele unde discută în fața unei cafele, care aburește aromitor. Alții, curioși, se duc la tribunal unde ascultă pledoarii, pronunțări de divorțuri, procese penale, pentruca apoi să le discute la prânz acasă, unde le trec drept noutăți palpitate respectabilelor lor soții, care le discută apoi în interminabile sfaturi de seară, pe la porți.

Așa — de azi pe mâine — trăiește această generație de vechi călărășeni până când suprema clipă sosește, — totdeauna anonimi, închiși în forme de viață tip, pe care niciodată n'o depășesc.

Noaptea cînd forfota se topește, orașul se prăbușește subit în apele tăcerii care așteaptă la marginile orașului gata să inunde, pornite spre cucerirea orașului, din toate unghiurile împărăției năvălitoare a Bărăganului. Doar ici, colo mai hurducăie pe străzi cite o trăsura rălăcită, plină de întuneric sau cite vreun cheflui care se ceartă cu trotuarul, gardul sau cu cite vreun cîine recalcitrant. Singur străjer neadormit peste orașul scufundat în somn, stă doar orologiu dela Palat... Bătăile lui răsună în noapte, cadențat și se pierd apoi în hăul de tăceri... Doar cite-un foc de pușcă, străfund, se mai aude de departe, din baltă...

Evenimentele ce sguduie din cînd în cînd orașul, sunt cele pricinuite de decese. Atunci orașul fierbe, personalitatea celui dispărut e ridicată la puteri necunoscute pînă atunci, iar femeile plîng, nu pentru că a murit cutare domn

cu care n'au avut nici în clin, nici în mînecă, ci fiindcă moartea lui amintește că nu-i nimeni stăpîn pe pămînt. Dar pe cît de ușor se precipită viața orașului la astfel de evenimente, tot atît de ușor se intră și în normal...

D. CEALIC ȘI CENACLUL „PĂMÎNTULUI”

Cu toată aparența pe care ți-o dă Călărașul că n'ar putea avea alte preocupări în afară de cele mondene, totuși în sinul lui svîcnește o adevărată viață culturală. Cele două asociații corale Melodia și Freamătul, ultima înființată de regretatul Popărăscu, dau concerte dese nu numai în oraș, ci și prin județ, fluturînd năframa de vis și melodie a cîntecului nostru popular.

Activitatea literară a Călărașului însă este bine cunoscută. Lipsit de literați, în Călărași se face totuși literatură. Orașul a avut noroc de un om providențial, d. Eugen Cealic, avocat și fost primar al orașului. Omul acesta a scos o revistă literară pe care a intitulat-o „Pămîntul” și atît de bine a știut s'o impună, încît trece drept una din cele mai bune reviste literare din provincie.

Secretul? E foarte simplu! D. Cealic dac'a văzut că Bărăganul posedă de toate: griu, orz, soare, boi, dar n'are literați decît ici-colo cite unul, atunci a pornit cu pantahuza și cu svarțul printre mesele dela răposata Capșa. Și-a adunat de ici cite o promisiune vagă, de dincolo alta pe cuvînt de onoare, de alături un articol, o nuvelă sau o poezie... A mai pus și cite-o poză la revistă, a mai lăudat prin „vitrină” și și-a cîștigat simpatii.

Într'un timp animatorul Cealic a voit să împărtășească și publicului din emoția vederii autorului la rampă. Și iată că așa se înființează prima caravană literară, avînd o singură cămîlă: d. Cealic, care urnește spre citadela Ialomiței un grup de scriitori consacrați sau aproape consacrați. Nu știu dacă d. Cealic a avut vreodată satisfacții de pe urma acestor caravane, dar știu sigur că scriitorii începuseră să se cam bată pe ele, fiindcă publicul înghitea mai mult sau mai puțin, producțiile lor cetite languros, dar ei înghiteau în toată legea masa udată din belșug pe care d. Cealic le-o servea cu toată promptitudinea și cu toate onorurile gazdei. După ce terminau în Călărași, literații porneau apoi și spre orașul vecin, Siliștră, unde tot d. Cealic era manager, tovarăș de mese, plătitor și gazdă, dar mai ales plătitor...

Nu știu dacă d. Cealic îmi mai ține minte numele. Personal nu ne-am cunoscut niciodată; dar în revista Pămîntul am publicat întile mele versuri, deci botezul de literat (mai mult sau mai puțin) la Pămîntul mi l'am făcut. Dar așa avea de reposedat d-lui Cealic indiferența cu care mi-a... maltratat o nuvelă... În tot cazul d. Cealic, pentru versurile publicate, mă are pe conștiință, atît pe mine, cît și pe eventualii mei cetitori.

Dar d-sa nu s'a mărginit numai la tipărirea unei bune reviste literare: a făcut și-o editură, în care l'am văzut editat pe Neagu. În ultimul timp nu mai știu nimic de editură... Oare mai există?

D. Cealic este, însă pe deasupra tuturor, un animator. Înconjurat de citiva prieteni ca Lazăr Belcin sau dr. Samarian, omul acesta a reușit să impună piața literară a Călărașului. Numai că avem ceva de reproșat: de ce ține dinșul să aibă numai colaborări dela consacrați și nu dă atenție elementului autohton, să-l lanseze? Ar face un dublu serviciu: unul literaturii în genere și al doilea celor care au talent și nu se pricep să și-l valorifice. Dar aici nu vedem altceva decît o sugestie și-atît tot, care însă pusă în valoare, ar da roade pline de folos... Știm că d. Cealic nu se supără pentru îndrăzneala unei propuneri!!

ȘI CEVA DESPRE FUNCȚIONARI

Călărașul este capitală de județ, și toate instituțiile de conducere ale Ialomiței sunt grupate în el. E firesc prin urmare ca o parte din locuitori să fie funcționari. Îi vezi dimineața luîndu-și cafeleuța în ceardacul patriarhal din curte sau mîngîindu-și florile și brazdele de gazon... Căci călărășeanul e îndrăgostit de flori... Apoi, mai tirziu, plictisii, cu mina omului necăjit, îi vezi cum pornesc grăbiți spre servicii unde îi așteaptă vrafurile de dosare și șefii de birou, îndeobște oameni san-chii. Aici muncesc doar cu gîndul că peste citva timp vor pleca la masă. Și atunci se vor găsi cu nea Mitică, cu d. Popirlan și vor ciocni un biet țoiu de țuică, pentruca apoi să grăbească spre casă unde îl mină două lucruri: foamea și gura femeii.

Asta este viața funcționarului călărășean. Cînd e tînar sau e proaspăt căsătorit, mai încearcă satisfacția unui costum de haine nou sau iluzia unui concediu petrecut la mare. Cînd însă s'a căsătorit (asta-i actul cel mai important!) și n'ceap să „vină” și copiii (și vin sigur!), atunci funcționarul începe să devină din ce în ce mai modest îmbrăcat, asta în direct raport cu înaintarea copiilor în vîrstă. Începe să renunțe

treptat la orice satisfacții personale, satisfăcînd pe cît poate, una singură: copiii. Funcționarul ca dealtfel toți călărășenii, fac un adevărat cult din creșterea copiilor. Îi îmbracă frumos, le dau creștere îngrijită, îi trimite la școli, sacrificîndu-și și ultimul ban.

Dumnică, (și numai la distanțe mari) iese cu soția la cite-un pahar de bere...

În caz că soția sau el n'a avut case, viața funcționarului devine grea dela început, căci întiul lui ideal e să-și aibă casa lui. La Călărași stau cu chirie numai streinii de oraș. Pentru cei veniți cu afaceri, sunt cele două sau trei hoteluri... Însă deobiceiul acestia vin dimineața să părăsească orașul seara.

PORT LA... BORCEA

Călărașul este și port... Adică nu tocmai port ci un fel de portuleț. Cînd apele Borcii vin mari, atunci apa urcă peste digul de granit, pînă'n capătia portului, parcă voină să răsbune împotrivirea ce-o ntlinesc în cale. Atunci sălcile de pe malul celălalt deabia se mai văd din apă.

Viața portului nu-i deloc animată. Vin citeva șlepuri care încarcă cereale... Atunci e interesant să privești oamniul aceia uzi de sudoare, gîfînd, cum duc sacii pînteoși pe cite o scîndură lată de 30-40 cm., punte între șlep și mal. Cîteodată îi mai auzi înjurînd, alteori se mai iau și la bătaie... Ei descarcă cerealele din „ghereurile” sosite în gara portului...

Pe lîngă aceasta, în fiecare zi, de două sau trei ori, vine și pleacă în cursă regulată, vaporul Borcea, care face curse de pasageri între Călărași și Siliștră. E o plăcere să-l vezi sosind... Desface puhoiul de apă învingător, cu proa ce taie parcă diamante în talazurile apei. Apoi, elegant, face o curbă de toată frumusețea, ca să se așeze docil, la debarcader. În urma lui talazurile huiesc și Borcea, această soră vijelioasă a Dunării, se potolește țirziu.

Noaptea portul e plin de tăcere. Doar valurile clipece, neastîmpărate, iar pe chei, ca o fantomă, cu pași cadențați, lunecă silueta grănicerului de pază.

CĂLĂRAȘUL AMINTIRILOR

Acesta este Călărașul de totdeauna. Așa cum e azi a fost și eri și va fi și mîine. Oamenii se prefac, elanuri noul se nasc și altele mor, dar evenimentele, viața, trec peste Călărași fără să-l schimbe. Îl găsești totdeauna același, oricînd și oricum ai sosi în el. Te primește nepăsător și tot nepăsător te lasă să pleci.

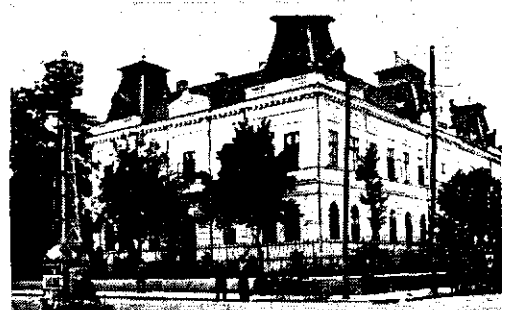
Dar orașul acesta are ceva care te leagă de el. Poate fiindcă nu ți înregistrează prezența nici ca fapt divers.

Zilele lui însoțite și înhorbotate cu sălcii, plopi și salcimi, ca și cele în care viscolul își plimbă nebunia pe străzi goale, îți rămîn în suflet ca o frîntură de melancolie pe care ți-o cîntă amintirea ori de cite ori te lași cu gîndul dus spre el...

Un farmec deosebit îl formează toamnele Călărașului. Atunci trăiești în el toată melancolia Bărăganului... Atunci castanii parcului sunt adevărate jerbe de rugină... Silueta lor aramie parcă arde. Aleele sunt pustii și rălăcîți prin parc caută o regăsiră cu natura... Stai tăcut pe bancă. Nu poți spune un cuvînt... Aromă morții o simți cum ți lunecă pe suflet, pe gînduri... Alături, briul de argint al Borcii freamătă, iar prin frunziș vîntul fișie negru și frunzele cad... Auzi cum din această urlașă cădere în moarte, sună versurile lui Baudelaire:

Bientôt nous plongerons dans les froids des ténèbres;
Adieu, vive clarté de nos étés trop courts!

Așa am trăit toamnele Călărașului, mai aproape de suflet ca în oricare altă parte... Deaceia am iubit și iubesc orașul acesta... Deaceia amintirea lui mi-e dragă, deaceia ea stăruie lîngă preocupările mele, întotdeauna ca o prezență vie... Între mine și el este o întreagă lume ce nu se poate zugrăvi... Orașul rămîne evocator și amintirea lui mă urmărește pretutindeni, ca o melodie deslinată, simplă, aproape pînă la ștergere,

Liceul „Știrbey-Vodă”

dar întregitoare de nostalgii și regrete... Asta numai cu condiția să-l înțelegi... Și eu am înțeles acest Călărași, am suferit în el, am trăit apoteoze și înfrîngeri... De ce însă nu m'a putut el înțelege, de ce nu m'a putut iubi așa cum l'am iubit eu?

Totuși crîmpeul de viață trăit de mine acolo, va rămîne peste toate zilele mele, ca un veșnic răsărit de soare...